OTDK-dolgozat

2025

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

MATE külhoni képzési hely

Vidékfejlesztési agrármérnöki MSc

Via Mariae – Mária Út

A zarándokturizmus település- és térségfejlesztési aspektusai

Via Mariae

The settlement and regional development aspects of pilgrimage tourism

Készítette: **Hosszú Emese**

Belső konzulens: **Dr. Ritter Krisztián**

Kézirat lezárása: 2023.04.21.

TARTALOMJEGYZÉK

ÁBRAJEGYZÉK 1

BEVEZETÉS 3

SZAKIRODALMI HÁTTÉR 5

II.1. Terület- és vidékfejlesztés 5

II.1.1. A turizmus, mint a vidékfejlesztés eszköze 12

II.2. A turizmus 14

II.3. Turizmus és vallás 17

II.3.1. A vallásturizmus 17

II.4. A Zarándoklat 21

II.5. Zarándokhelyek 24

II.5.1. Magyarország zarándokútjai 24

II.5.2. Székelyföld 25

II.5.3. A Csíksomlyói kegyhely története 26

II.6. A turizmus mérőszámai 27

SAJÁT KUTATÁS 32

III.1. Anyag és módszer 32

A kutatás során az alábbi kutatási kérdésekre keresem a választ: 33

III.2. A vizsgált térség bemutatása 33

III.2.1. A Mária út 33

III.2.2. Zarándokutak statisztikái 35

III.3. A primer kutatás eredményei 38

III.3.1. A zarándokok szocio-demográfiai háttere 38

KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK 60

ÖSSZEFOGLALÓ 62

IRODALOMJEGYZÉK 64

Melléklet 1. Képek 68

Melléklet 2. Az interjúvezető érintetteknek 71

Melléklet 3. Az interjúvezető településvezetőknek 72

ÁBRAJEGYZÉK

1. ábra: Az endogén regionális fejlődés céljai és a közöttük lévő kapcsolatok 6
2. ábra: A turizmus rendszere és környezete 13
3.ábra:A zarándoklat és a turizmus közötti átmenet..... 19
4.ábra: A Hargita megyei szálláshelyek tipusonkénti megoszlása, 2022 (%)..... 27
5. ábra: A Hargita megyei szálláshelyek számának alakulása az elmúlt tíz évben 28
6. ábra: A turisták által eltöltött éjszakák száma évente Hargita megyében 2013-2021..... 29
7. ábra: A külföldi turisták által eltöltött éjszakák számának aránya a vendégéjszakák számához viszonyítva 2013-2021, (%) 29
8. ábra: A vendéglátó egységekben megszálló turisták számának alakulása Hargita megyében 2013-2021..... 30
9. A külföldi turisták számának aránya a Hargita megyei vendégek számához viszonyítva 2013-2021, (%)..... 31
10. ábra: A zarándokok számának alakulása az El Caminon 2004-2018..... 38
11. ábra: A válaszadók korosztály szerinti csoportosítása 39
12. ábra: A válaszadók eloszlása az aktív munkavállalási státusz tekintetében..... 39
13. ábra: Az aktív munkaerőpiaci státusszal rendelkező válaszadók eloszlása 40
14. ábra: A válaszadók lakhely szerinti eloszlása 40
15. ábra: A válaszadók lakhelyének típus szerinti eloszlása 41
16. ábra: A válaszadók felekezet szerinti eloszlása..... 41
17. A válaszadók eloszlása a vallásosság tekintetében 42
18. A válaszadók eloszlása, annak tekintetében, hogy általában milyen gyakorisággal járnak templomba 42
19. A válaszadók életszínvonalukról kialakult véleményük szerinti eloszlása 43
20. ábra: A válaszadók zarándoklatainak eloszlása..... 44
21. ábra: A válaszadók zarándoklatainak a módja 45
22. A Mária utas zarándoklatok iránya 45
23. ábra: A válaszadók eloszlása, annak függvényében, hogy egyedül vagy csoportosan zarándokoltak 46
Figure 24. ábra: A válaszadók eloszlása annak függvényében, hogy elkísérte-e őket..... 47

25. ábra: A szabadidő eltöltésének eloszlása 49
26. ábra: A szabadidő eltöltésének eloszlása korosztály szerinti bontásban 49
27. ábra: A Mária út infrastruktúrájával kapcsolatos elégedettség 51
28. ábra: A vendéglátó egységekkel kapcsolatos elégedettség 52
29. ábra: A válaszadók elégedettsége a Mária úton elérhető szabadidős tevékenységekkel .. 53
30. ábra: A Mária út Hargita megyei szakaszával kapcsolatos elégedettség rangsora 54
31. ábra: A válaszadók elégedettsége a Hargita megyei szakasz kapcsán korosztály szerinti bontásban 55
32. ábra: Mekkora pénzügyi megterhelést okozott a válaszadók számára a zarándoklat 56
33. ábra: A válaszadók pénzügyi ráfordításainak értéke a zarándoklatok során 57
34. ábra: A zarándoklatok hosszának eloszlása 57
35. A 42 napos vagy annál hosszabb zarándoklatokkal kapcsolatos kiadások mértéke a Mária úton és az El Caminon 58

BEVEZETÉS

Dolgozatomban a zarándoklatok helyzetét, a vidéki térségre tett hatását, gazdasági és turisztikai szerepét és jövőjét szeretném vizsgálni.

Csík-térségben és a környező falvakban a zarándoklatnak már több évszázados múltja van. A helyiek kultúrájának a része és az elmúlt évtizedekben egyre nagyobb teret hódít, az érdeklődők köre egyre jobban kiszélesedik.

A csíksomlyói búcsúnak és a zarándoklatoknak nagy hatása van a megye kulturális és vallási életére vonatkozóan, viszont számomra elgondolkodtató, hogy milyen húzóerővel szolgál a térség gazdasági és turisztikai életét tekintve.

A pünkösdi búcsúra több százezer személy zarándokol, viszont a múltszázadokra jellemző zarándoklatokhoz képest már nem az önmegtartóztatás, a megvonás jellemző, hanem inkább a zarándokturizmus van kialakulóban, ami a zarándoklattal járó spirituális élményeket is tartalmazza, viszont a turistákra jellemző igények is jelen vannak, ami a helyiek számára egy kiaknázható jövedelemforrás.

Továbbá a Mária-út infrastruktúráját az elmúlt években nagy léptékben sikerült fejleszteni és népszerűsíteni, aminek köszönhetően a Mária-út vonalán is egyre többen zarándokolnak.

A zarándoklatoknak a múltja már Jézus korára is visszavezethető, a Biblia szerint már ő is rendszeresen zarándokolt Betlehembe „*Az ő szülei pedig évenként feljártak Jeruzsálembe a húsvét ünnepére. És mikor tizenkét esztendős lett, fölmenének Jeruzsálembe az ünnep szokása szerint*” (Jelenések Könyve 2:41-42).

Az általam vizsgált Mária-út a kereszténység egy másik népszerű zarándokhelyéhez vezet, Csíksomlyóra.

A Mária-út Európában a második legnagyobb és népszerűbb zarándokútvonal az El Camino-t követően.

„*A Mária út – Via Mariæ olyan zarándokút, mely a közép-európai népek Mária-tiszteletére épít, de egyben összekapcsolja a Mária-kegyhelyeket és az útvonal mentén lévő történelmi, kulturális értékeket, vallásra való tekintet nélkül. (…) Az útvonal egy nagy keresztet rajzol ki Közép-Európa térképén (Ausztria, Magyarország, Románia, Szlovákia, Lengyelország, Horvátország, Bosznia), ezáltal kialakítva egy, az El Caminohoz hasonló, helyi hagyományokra épülő zarándokútvonal-hálózatot.*[1]”

[1] https://mariaut.ro/

A kegyhely vonzereje más történelmi, kulturális helyszínek és rendezvények, természeti látványosságok látogatottságát is növeli, továbbá a turizmus hozamára is pozitív hatással van. Viszont az El Camino példájából kiindulva az a tapasztalat, hogy a zarándoklat nem képezheti egy térség gazdasági életének az alapját, önmagában elenyésző a zarándokturizmusból származó bevétel más ágazatokhoz képest. Tehát az alaphipotézisem az, hogy a zarándoklat gazdasági mutatói növekvő tendenciát mutatnak, miközben nő a Mária út népszerűsége, viszont a közvetlen gazdasági hasznot tekintve, nem lehet egy település alap megélhetési forrása.

A felmérésem során úgy a zarándokok, mint a vendéglátó egységek, intézmények nézőpontját is vizsgálom, ezért a dolgozatom alapjául egy kérdőíves kutatást és egy interjúsorozatot is készítettem. Az on-line kérdőívet olyan csoportokban osztottam meg, amelyek témája a zarándoklat. A válaszadókat a zarándoklatokkal kapcsolatos igényeikről, elvárásaikról és terveikről kérdeztem, továbbá azoknak, akik már voltak a Mária úton a tapasztalataikkal kapcsolatos kérdéseket is feltettem.

Az interjúsorozathoz olyan alanyokat kerestem, akik átlátják a Hargita megyei zarándoklat helyzetét, mint például a Mária út Egyesület ügyvezető igazgatója és olyan személyeket, akik elkötelezettsége, munkássága nagymértékben befolyásolja a Mária út fejlődését.

Ezek mellett a megyei összkép átláthatósága érdekében gazdasági és turisztikai mutatók adatait is összegyűjtöttem, amelyhez leginkább az Országos Statisztikai Hivataltól és a Mária Út Egyesülettől igényeltem információkat.

A kutatásom során szeretnék olyan eredményeket felmutatni, amelyek nem csak számomra, hanem a Mária út közössége, az önkormányzatok és a településeken élő érintettek számára is iránymutató és hasznos lehet.

SZAKIRODALMI HÁTTÉR

Az első fejezetben a terület- és vidékfejlesztés témakörét vizsgálom meg. Ezt követően a turizmus és vallás mentén vizsgálom a zarándoklatokat. Végül néhány zarándokhely kerül bemutatásra.

II.1. Terület- és vidékfejlesztés

„*A területfejlesztés legáltalánosabb célja a területileg kiegyensúlyozott (egyensúlyi) fejlődés feltételeinek megteremtése*” (Halmai, 2002:23).

A közgazdaságban a fejlődés alatt alapvetően gazdasági fejlődést értenek, ami magával vonja a társadalmi fejlődést is. Amennyiben ezt a fejlődést térben vizsgáljuk térbeli fejlesztésről beszélünk, ebben az estben a térbeliség kiemelt szempont. Ha körbehatárolt területről beszélünk, akkor az terület- vagy regionális fejlődés, amit szintén lehet szűkíteni: településfejlesztés stb. A területfejlesztés jelentheti az ország egészét vagy annak egy részét és annak belső strukturális változásait foglalja magába.. Endogén fejlődés, ha belső erőforrásokra épülve történik meg az előrelépés. Régebben csak az alulról jövő fejlesztések tartoztak ide, ma már a felülről vezérelt kezdeményezések is tartozhatnak ebbe a kategóriába. Bár az exogén fejlődéshez hasonlóan külső technológiákat is felhasználhat, a különbség, hogy az integráció gyorsabb, és az átvétel során a helyi adottságoknak megfelelően átalakítás is történik. Viszont most már mindkét esetben elengedhetetlen a fenntarthatóság. Ma már ritkán szerepel a fejlődés a fenntarthatóság fogalma nélkül. (Farkas, 2002a). Amint az alábbi ábrán is látható a fejlődésnek az ökológiai célok mellett, további három területen határozhatók meg célja: a társadalom- és kulturális célok, politikai, valamint gazdasági célok.

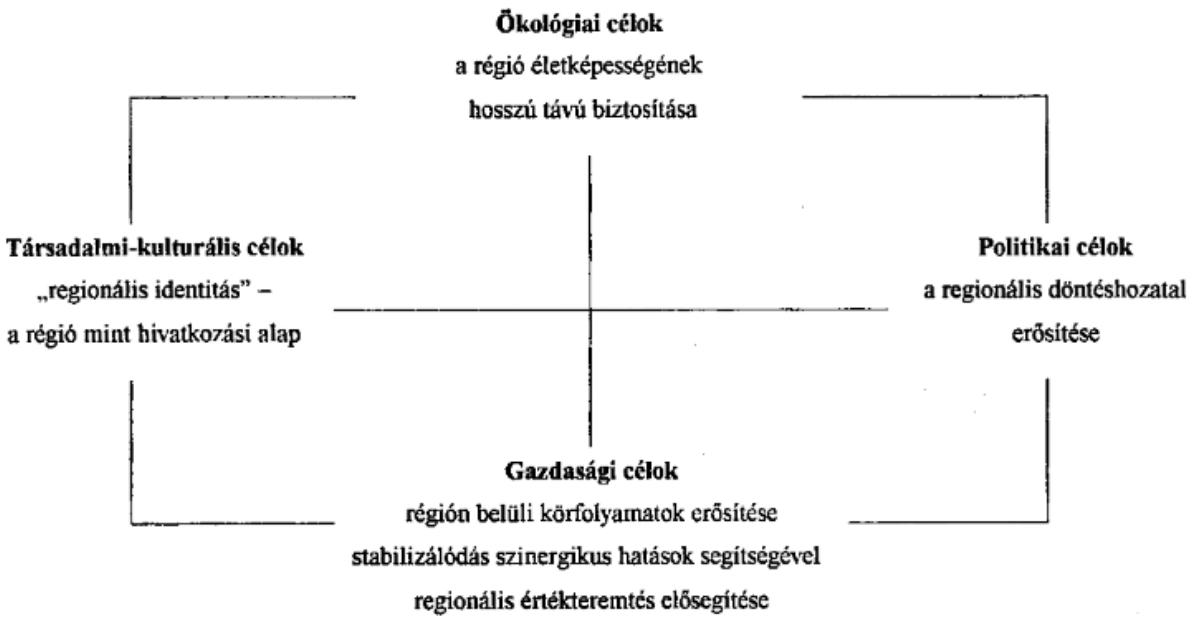

1. ábra: Az endogén regionális fejlődés céljai és a közöttük lévő kapcsolatok

Forrás: Farkas (2002) p.14

Az endogén fejlesztés eredményességéhez szükséges a helyi gazdasági, természeti, humán és kulturális erőforrások használata, lehetőséget biztosít a lakosság részvételére és figyelembe veszi a helyi kezdeményezéseket, valamint lehetővé teszi a kapcsolódást a regionális és globális hálózatokhoz (Ritter, 2019). A fenntarthatóság mellett több alapelvet is megfogalmaztak az eredményesség érdekében.

A térségfejlesztés Európai Unió által meghatározott alapelvei (Buday, 2001):

- Integrált megközelítés
- Fenntarthatóság
- Szubszidiaritás
- Irányítás
- Értékelés
- Monitoring.

Ezeknek az elveknek az érvényesítését nagymértékben nehezíti, hogy a vidéken élő lakosság nem rendelkezik a megfelelő információkkal, képviselettel, az érdekérvényesítéshez szükséges eszközökkel. Ezért gyakran előfordul, hogy nem tudnak részt venni a programok kidolgozásában, kivitelezésében vagy ellenőrzésében, viszont ahhoz, hogy a fejlesztések sikeresek legyenek szükséges minden szereplő bevonása.

A fenntartható fejlődés legkiemelkedőbb célkitűzése az életminőség javítása. Ami eltér a jelenleg meglévő növekedés-orientált fejlesztésektől. Ha viszont a fenntartható fejlődés elemei érvényesülnének, akkor a régiók közötti népességvándorlás csökkenne és a helyi fejlesztések fontossága növekedne (Farkas, 2002a).

A területfejlesztés, bár ugyanazon területi egységre is vonatkozhat a prioritásai és szempontjai eltérnek a vidékfejlesztés technikai prioritásait tekintve. A területfejlesztés a központi régiókra fókuszál és azok makróbefolyásának a növelésére, ezzel szemben a vidékfejlesztés a természetre, földterületekre, valamint az életszínvonal növelésére fekteti a hangsúlyt.

Ugyanakkor a fejlesztések során nem csak a gazdaság növekedést kell figyelembe venni, hanem az emberi jóllét, az életszínvonal emelkedése is lényeges, ez négy elemből épül fel:

- természeti környezet
- társadalmi környezet
- gazdasági környezet
- művi környezet.

Ezeknek az elemeknek a fejlesztése során figyelembe kell venni a helyi adottságokat, jellemzőket is. Lehetőleg előnyöket kovácsolva a helyi adottságokból.

A sikeres fejlesztések feltétele, hogy alulról vezérelt legyen, közös legyen a motiváció és a cselekvés, a lakosság aktívan vegyen részt a kezdeményezésben és legyen meg a szolidaritás elve (G. Fekete, 2013). A Mária Út Hargita megyei szakasza esetében a fent említett feltételek mindegyike adott. A Mária Út kialakításában és a továbbiakban is a kezdeményezéseinek alapját nagyon sok esetben a helyi önkéntesek alkotják, akik rendszerint jönnek új és javító elképzelésekkel.

A fejlődés során egyenlőtlenségek alakulnak ki, ami a területi tudományokban természetesnek tekinthető. „*Az egyenlőtlenség értékek hordozója és a sokszínűség forrása is lehet*” (Farkas, 2002b:15). Hargita megye gazdasági szempontból Románia egyik elmaradottabb térsége.

A megye területi és gazdasági szerkezetéből adódóan túlnyomórészt vidéki térség (nagyvárosok hiánya, hegyvidéki területek, alacsony népsűrűség). Hargita Megye Vidékfejlesztési Stratégiájában szereplő adatok szerint a megye területét tekintve 59,55% mezőgazdasági terület és további 35,78% erdő. Ennek értelem szerinti eredménye, hogy a megye gazdaságát meghatározza ezeknek a területeknek a kiaknázása. Viszont az új nézőpontok szerint a vidéki térségek esetében is el kell részben vonatkoztatni az agráriumtól

és hangsúlyt kell fektetni a vidékfejlesztés egyéb ágazataira, a termőföldek és erőforrások egyéb felhasználására.

„*A magyar nyelvben a „vidék*” *egyszerre jelent tájat, tájegységet, valamilyen földrajzi szempontok szerint homogén területet, valamint falusi térséget. Sőt gyakran minden, a fővároson kívüli területet is ezzel a szóval határoznak meg*” (G. Fekete, 2013:6).

A vidék fogalmának fenti meghatározása szerint Hargita megye egésze tekinthető vidéki térségnek, így a megye fejlesztési elképzeléseinek alapjául a vidékfejlesztés elemei tekinthetőek. Hasonlóan az OECD által kiadott meghatározás mentén is alapvetően vidéki térségnek sorolható be[2]:

- 15%-nál kevesebb a vidéki térség lakóinak aránya: alapvetően városi térség,
- 15% és 50% között van a vidéki térség lakossága: jellemzően vidéki térség,
- 50% feletti vidéki lakossággal pedig alapvetően vidéki térségről beszélünk.

A fenti OECD általi meghatározás elfogadott az Európai Unióban, viszont az számos más megfogalmazás született a vidék fogalmának körbehatárolására, „*…az elmúlt évtizedekben a vidéktudomány fokozatosan eljutott a vidék mint folyamatosan változó, dinamikus rendszerként való értelmezéséig. Ez alapján ma már sokan úgy tekintenek a vidéki térségekre, mint környezeti és társadalmi rendszerre, amelynek működési feltétele az egyes alkotóelemek egészséges interakciója*” (Ritter, 2019). A vidék sokszínű megközelítéseiben közös elem, hogy a vidékfejlesztés fontosságát nem vitatják.

„*A vidékfejlesztés a vidéki térségekben végbemenő változások alakulásába történő tudatos, tervezett beavatkozásként értelmezhető (…) Az Európai Vidéki térségek Chartája a vidéki kulturális örökséget védő és fejlesztő gazdasági tevékenységeknek az emberi tőke megtartása és fejlesztése érdekében történő vonzását tartja a vidékfejlesztés lényegének*” (G. Fekete, 2013:11). célja pedig „*a vidéki népesség megőrzése, életminőségének a javítása, foglalkoztatási lehetőségeinek a biztosítása*”(Buday,2001:372).

Egy másik megfogalmazásban „a vidéki kistérségek helyi gazdaságfejlesztését vidékfejlesztésként értelmezhetjük” (Ritter, 2019:15). Tehát a térségünkbe végbemenő fejlesztések vidékfejlesztésnek minősülnek. Az eredményes vidékfejlesztésnek számos előfeltétele van, első lépéként meg kell határozni az érintetteket, azokat a személyeket, akiket be kell vonni a fejlesztés folyamatába. Azaz a szereplőket, akik egészen az elképzelés megalakulásától a megvalósításig jelen vannak.

[2]https://www.oecd-ilibrary.org/sites/9789264260245-6-en/index.html?itemId=/content/component/9789264260245-6-en

A vidékfejlesztés szereplői

A vidékfejlesztés során az elsődleges lépés az érintett szereplők bevonása és összefogása, ebben számos szereplő érintett úgy az állam és a közintézmények képviseletében, mint a vállalati szféra részéről és a helyi közösség részéről is. Az állami és közintézmények közül úgy a regionális, mint a megyei és helyi intézmények, valamint helyi önkormányzatok és közszolgáltatásokat nyújtó intézmények (oktatási-, egészségügyi-, szociális intézmények stb.) egyaránt. A magánszektor részéről a pénzintézetek, termelő szektorok és szolgáltatóvállalatok. A helyi közösségek részéről a területi-, civil és kulturális szervezetek, érdekcsoportok és szakmai szövetségek, továbbá úgy a vállalati szféra, mint a helyi közösség részéről a szakszervezetek és fejlesztő csoportok. A fenntartható fejlődéshez szükséges ezeknek a szereplőknek az együttműködése (Ritter, 2019).

Lényeges, hogy mindezek alatt a táj jellegzetes tényezői, a kultúra, a hagyomány, a természeti örökség megőrződjön, sőt erre alapozva fejlesszék a térséget, a közösséget. A vidékfejlesztés egyik nagytöbbségű része az agrárgazdaság, viszont ennek a megmaradása és a vidékfejlesztése is túlmutat az agrárinfrastruktúra fejlesztésén, a helyi iparok, turizmus, a humán erőforrás és a szolgáltatások fejlesztése és a kulturális- és természeti örökségek védelme szerves része az integrált vidékfejlesztésnek. Egyre népszerűbbek az alternatív földhasználati, területhasználati ágazatok, mint például a turizmus. Ezeknek a fejlesztéseknek decentralizáltak kell lenniük, a településekre, falvakra kell fektessék a hangsúlyt, viszont a régió, térség szintjén összehangoltnak kell lenniük. Előre meg kell legyen határozva a vidékfejlesztési programok célja, az alapelvek, a megvalósításnak megvannak a keretei, egyértelműek a fejlesztési prioritások, van kidolgozott ellenőrzési rendszer és a megvannak a fejlesztéshez szükséges erőforrások (Buday, 2001), mindemellett meg kell határozni, hogy milyen területek mentén szeretnénk a programokat kialakítani, bár az vidékfejlesztés programjai több területen kifejtik hatásukat, előre ki kell dolgozni, hogy milyen területen lesz a konkrét beavatkozás.

A vidékfejlesztés főbb területei

- Munkanélküliség-foglalkoztatás

A munkanélküliség csökkentése, a foglalkoztatás növekedése a gazdasági fejlődés egyik eredménye, amelynek velejárója az életminőség javulása, ami a vidékfejlesztés főcélkitűzése. Így a vidékfejlesztési programok kidolgozásánál már figyelembe kell venni a térség munkanélküliségi rátáját.

- A vidéki turizmus

A vidéki turizmus, azaz agroturizmus a vidéki térségekre irányuló turizmus, amelyhez azok a községek, falvak tudnak csatlakozni, ahol már van kialakított infrastruktúra és vannak sajátos kulturális és természeti adottságai.

- Az agrárgazdaság
- Környezet-, természet- és állatvédelem

Az elmúlt időszakokban a gazdaság fejlődése számos negatív következményt vont maga után, amelyek hatása hosszú távon komoly kihívást jelent, ezért az új fejlesztési irányelvek elengedhetetlen velejárója a természetvédelem (Buday, 2001). A felsorolt tevékenységi területekből már számos modellt meghatároztak, annak függvényében, hogy milyen éghajlatról, földrajzi területről beszélünk.

Az európai kontinens földrajzi és éghajlati sokszínűsége teszi még inkább indokolttá a vidékfejlesztés regionális szemléletét. A vidék fejlesztése az egész társadalom érdeke, mivel nélküle számos erőforrás kiaknázatlan maradna. A vidékfejlesztés a regionális politika szerves része, magába foglalja a vidék lakosságát, az ő életformájukat, a foglalkoztatottságot, a jövedelemforrásokat, az infrastruktúrát, a szolgáltatásokat, a lakhatási körülményeket és a kulturális aspektusokat is.

Az Európai Unió egyik fő támogatási prioritása az agrárium, ennek érdekében Magyarország és Románia is elkészítette a vidékfejlesztési programjait. A 2007-20013-as programozási időszakban készítette el Magyarország az első vidékfejlesztési programját az Európai Unió közös agrárpolitikáján belül, amely a közösség mezőgazdasági prioritásainak eszközrendszerét tartalmazza. A Magyarországi Vidékfejlesztési Program az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap forrásainak ütemezésére és lehívására szolgált. A támogatási elemeket négy prioritási tengely mentén határozták meg:

- az első a mezőgazdaság és az erdészet versenyképességének javítása,
- a második a környezeti fenntarthatóság és a táj jellegének megőrzése volt,
- a harmadik tengely a vidéki életminőség javítását, a gazdasági tevékenységek színesebbé tételét,
- a negyedik pedig a helyi foglalkoztatás és diverzifikáció javítását célozta. Ezt követően a Vidékfejlesztési Program lépett érvénybe, amely a 2014-2020 közötti időszakra vonatkozott és új alapokra épülő vidékfejlesztési agrárpolitika, amely a nevet kapta. Ebben már pályázatokon keresztül lehet támogatásokat igényelni, ahogyan a továbbiakban is fennmaradt.

Ezek az erőfeszítések elsősorban nem a mezőgazdaság fejlesztésére irányulnak, hanem a vidéken élő emberek mindennapi életére és életminőségük javítására. (Szabó, 2021). Tehát a

vidékfejlesztés politikák fő célja, az vidéken élő lakosság életszínvonalának a növelése a vidék társadalmi és gazdasági életképességét fenntartásával. A vidékfejlesztés céljai az EU egységes vidékfejlesztési politikája alapján (Halmai, 2002):

- Az agrárgazdaságok és agrártermékekkel foglalkozó ágazatok szerkezetének átalakítása
- Más termékek termelésének támogatása, mint az élelmiszer
- Fenntartható erdészet
- Tevékenységek skálájának bővítése
- Az életképes társadalom megőrzése
- Új munkahelyek létrehozása, foglalkoztatás növelése, gazdaság fejlesztése
- Életszínvonal növelése
- Környezetvédelem
- Az egyenlőtlenségek megszűntetése.

Fontos azon vidéki térségek fejlesztése, amelyek hátrányos helyzetben vannak. A fejlett országok egyik jó példája a részmunkaidős gazdálkodás és a mezőgazdasággal foglalkozó lakosság alternatív tevékenységeinek kibővítése. Erre egy nagyon jó lehetőség a zarándokszállások működtetése, különböző programok szervezése a zarándokturistáknak vagy a helyi gasztronómia (Halmai, 2002). A regionális fejlesztési modellek mentén az alábbi területek fejlesztése, kiaknázása ajánlott Hargita megyében:

<u>Alternatív Vidékfejlesztési modellek a hegyes, dombos területek esetében</u>

Mivel Hargita megyét alapvetően hegyvidék és dombvidék jellemzi ezért az erre vonatkozó fejlesztési modellek érintenek, ezen belül is az alternatív foglalkoztatási modelleket vettem figyelembe, amelyek a következők:

- Faipari tevékenység
- Mezőgazdasági termékek feldolgozása
- Turizmus (vadászat, horgászat, lovaglás, természetjárás, borút, falusi turizmus)
- Kézművesség
- Biomassza
- Ipari vállalkozások
- Építőanyagok kitermelése és feldolgozása (Buday, 2001).

Az Európai Unió programokat határozott meg, amelyeket a modellekhez hozzá lehet rendelni és pénzügyi támogatás igényelhető a fejlesztésekre. Az előcsatlakozási alapban három programot fogalmazódott meg a vidékfejlesztés eszközeként:

- A mezőgazdasági és vidékfejlesztési program (SAPARD)
- A környezetvédelem- és az infrastruktúra-fejlesztését előirányzó program (ISPA)
- A gazdaság átalakítását, a piacgazdaság kiépítését támogató program (PHARE) (Buday, 2001). Tehát a hegyvidéki területeknek is van több fejlesztési lehetősége, ami az ilyen területek erőforrásait és potenciáljait aknázza ki, amihez finanszírozást is biztosít az Európai Unió. Az egyik ilyen vidékfejlesztési modell a turizmus, amely keretén belül a zarándokútvonalak is kiépíthetőek, valamint a hozzákapcsolható infrastruktúra.

II.1.1. A turizmus, mint a vidékfejlesztés eszköze

A vidékgazdaságok változatos és sokszínű komplex rendszerek, amelyeknek különböző fejlesztési lehetőségei vannak, amiket az adott vidék jellemzői és erőforrásai határoznak meg. A változásokra különbözően reagálnak, így fokozódik a diverzitás (Ritter, 2019). A vidékfejlesztés erőforrásai a humán erőforrások, természeti erőforrások, táj- és tájképi erőforrások, települések és egyéb erőforrások (Fehér, 2005). Ezeknek az erőforrásoknak a kiaknázása régen a mezőgazdasági ágazatokra korlátozódott, viszont most már egyre népszerűbb az erőforrások más felhasználási módjának a gyakorlatba ültetése, ilyen például a turizmus. „*A mezőgazdálkodás európai modelljében a többfunkciós mezőgazdaság és az annak helyet adó vidék az élelmiszer-termelés mellett ökológiai-környezeti, valamint társadalmi, gazdasági, szociális, kulturális funkcióját is betölti. Ezekbe tartozik többek közt a rekreáció és a turizmus feltételeinek megteremtése*” (Ritter, 2019:30). A vidéken egy adott térség, régió, nemzet kultúrájához tartozó hagyományok erőssebben fennmaradtak, mint a városi környezetben, a turizmus és a zarándoklat ezeknek a fennmaradását és kiaknázását is egyaránt támogatja.

A turizmus úgy a gazdasági, mint társadalmi rendszer része is. „*Kölcsönhatásban áll a társadalmi, kulturális, politikai, gazdasági, természeti és technológiai környezet elemeivel. A turizmus és környezete között kölcsönös függősek rendszere alakult ki”(Rátz, 1990:15)*. Tehát Oda-vissza hatás van, az egyéb területek fejlődése fejleszti a turizmust, viszont ha a turizmus fellendülése is pozitív hatással van a környezetre és a gazdaság egyéb ágazataira is. Ugyanakkor a hanyatlás esetében is igaz a fenti kölcsönhatás és az egyik területen tapasztalt visszaesés érzékelteti a negatív hatásait a többi területen is.

Amint az alábbi ábra is szemlélteti a kereslet és a kínálat határozza meg a turizmus piacát is, ahol ugyancsak kölcsönhatás van a két oldal között. A kereslet is befolyással bír a kínálatra és fordítva is igaz az összefüggés.

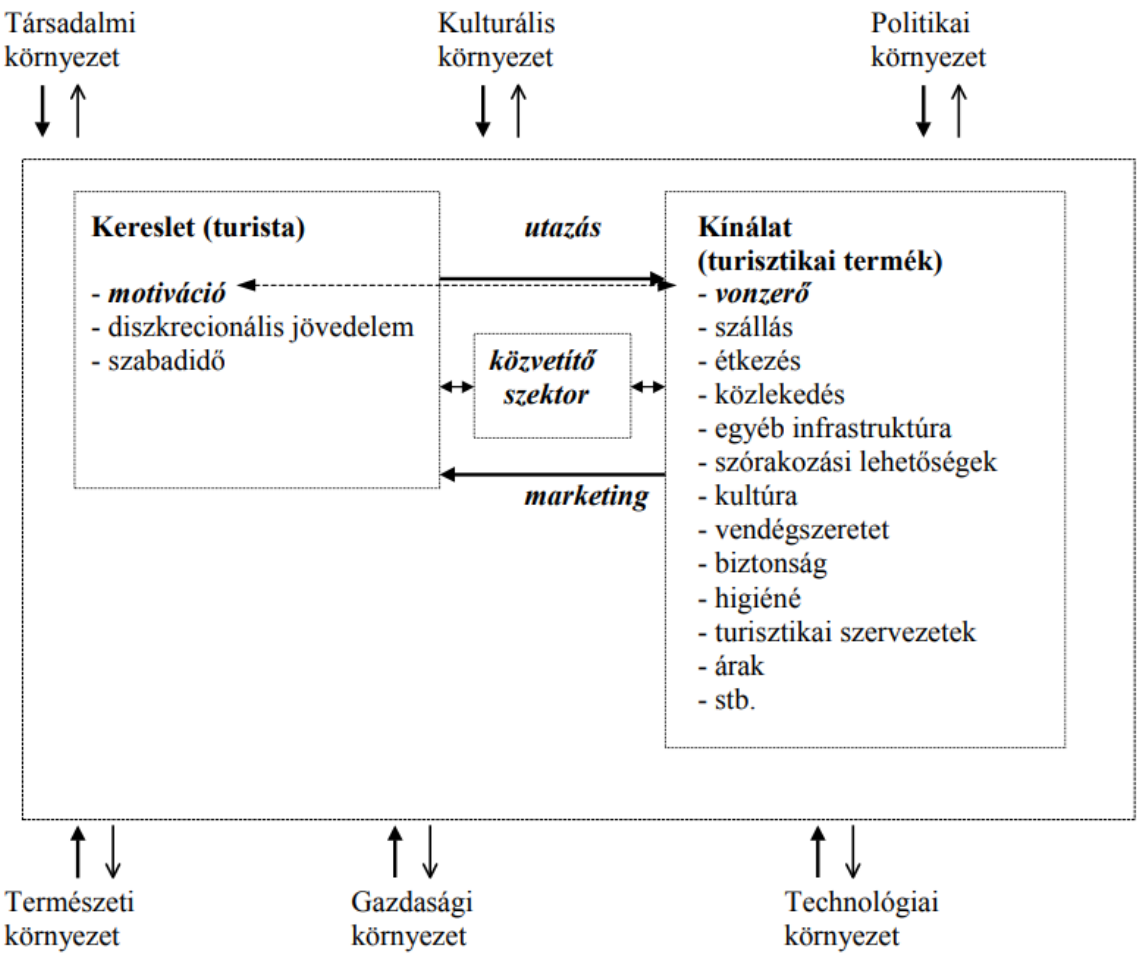

2. ábra: A turizmus rendszere és környezete
Forrás: Rátz, (1990) p.16.

Amint fentebb is látható, a turizmus fellendülése, nem csak a régióban már meglévő ágazatokat serkenti, hanem új ágazatokat, új szakmák iránti keresetet is növeli, mint például a marketing szakemberek, PR stb., ezáltal csökkentheti a vidéki térségekből való munkavállalási okokból való elvándorlást is és a helyiek életszínvonalát is elemi.

A jólét növekedésével egyre nagyobb teret hódít a turizmus, amelynek egy népszerű turisztikai célpontokkal rendelkező területen erős hatásai lehetnek. A turizmus befolyásolhatja úgy az életminőséget, mint a természetes és kulturális értékek helyzetét, így a területfejlesztés egy eszközeként is szolgálhat. A turizmushoz kapcsolódó fejlesztések során lényeges, hogy a kezdeményezések a lakosság életminőségére is pozitív hatással legyenek (Strack, 2022).

A Kereskedelmi Világszervezet (World Trade Organization) meghatározása szerint „*a fenntartható turisztikai fejlesztés egyrészt kielégíti a jelenlegi turisták és fogadó területek szükségleteit, másrészt védelmezi és növeli a jövő lehetőségeit. Az elképzelések szerint*

lehetővé teszi az erőforrások olyan módon történő menedzselését, hogy miközben az emberiség kielégítheti gazdasági, társadalmi és esztétikai igényeit, ugyanakkor megőrizheti az alapvető ökológiai folyamatokat, a biológiai változatosságot és az életet fenntartó rendszereket, valamint a különböző népek és csoportok kulturális integritását is" (Vargáné et al. 2022:6).

Hargita megyében a turizmus alapkövei a természeti látványosságok és a kulturális értékek. Az erre alapozott turizmus egyszerre biztosíthatja a fenntartható fejlődést és a gazdasági növekedést, valamint a helyi lakosság jólétének a növekedését.

Puczkó László és Rátz Tamara a könyvükben a turizmust a fejlődés katalizátorának nevezi, ami a gazdaság növekedését és a minőség javulását eredményezi. Az olyan régiókban, amelyek nem rendelkeznek az elsődleges szektor gazdasághoz szükséges erőforrásokkal a turizmus lehet a megoldás. A turizmus gyorsan képes elindítani a fejlődést, maga után vonva más szektorok bővülését, fejlődését is. Hiszen a turizmus által generált szükségletek kielégítése potenciál a helyi gazdaság minden résztvevőjének és munkahelyeket és jövedelmet biztosít a helyi lakosságnak, a vállalkozások számára, ezáltal a helyi önkormányzatok bevételét is növelve, valamint csökkenti a szociális szektor kiadásait (Puczkó; Rátz, 1998). ¤

Mivel az általam vizsgált zarándokút a turizmus ágazataként is tekintendő, ezért dolgozatomban kitérek a turizmus vizsgálatára is.

II.2. A turizmus

A hétköznapok során gyakran használunk olyan fogalmakat, amelyeknek értelmét csak részben ismerjük, adott esetben pedig teljesen más értelemmel bír, mint a szakirodalmakban. Előfordul olyan eset is, hogy ugyanazon fogalomnak eltérő értelmezései vannak. Ezért lényegesnek tartom, hogy a dolgozatom elején meghatározzam, hogy az általam használt fogalmak milyen definíciókkal rendelkeznek és én miként értelmezem őket.

A turizmus fogalma az idők folyamán alakult, de állandó eleme a helyváltoztatás. Fekete Mátyás doktori értekezésében az alábbi definíciót használja a turizmus korábbi jelentésének összefoglalójaként:

„*A turizmus önkéntes, tömeges, rendszeres és békés személyforgalom, melynek alanyai ideiglenesen utaznak el állandó lakhelyükről máshová nem kereső tevékenység céljából, és ott a pénzüket költik*" (Fekete, 2006:12). Véleményem szerint, lényeges kiemelni, hogy nem kereső tevékenység céljából, hiszen ha ezt a részt nem tekintjük, akkor a turizmus azonos lenne a külföldi munkavállalás fogalmával is, viszont turizmusnak tekinthető a foglalkozással

kapcsolatos helyváltoztatás is, ami a munkahelyen kívül történik. Ele tanulmányában hasonlóan jellemzi a turizmust, viszont a személyforgalom időtartamát is meghatározza, ami nem lehet több mint egy év (Ele, 2017).

A fenti meghatározástól kissé eltérően Lengyel Márton az alábbi képpen határozza meg a turizmus fogalmát: „*Turizmus alatt egyrészt az ember állandó életvitelén és munkarendjén (lakásán és munkahelyén) kívüli valamennyi helyváltoztatását és tevékenységét értjük, bármi legyen azok konkrét indítéka, időtartama és célterülete. A turizmus másrészt az ezzel kapcsolatos igények kielégítésére létrehozott anyagi-technikai és szervezeti feltételek, valamint szolgáltatások együttese*" (Lengyel, 1986 idézi Fekete,2006:15).

Ez a meghatározás kiemeli a turizmus "másik oldal"-át is. Az igények kielégítését és az ezekhez kapcsolódó szolgáltatások szükségességét is hangsúlyozza.

A turizmusnak számos paraméter mentén több típusát is megkülönböztetik. Létezik hivatásturizmus és szabadidő turizmus is. Véleményem szerint a zarándoklatok, legalábbis azok túlnyomó többsége szabadidőben történik, ezért fontosnak tartom meghatározni a szabadidő fogalmát is. Dumazerier meghatározása az alábbi módon hangzik: A szabadidő olyan tevékenység – a munkahelyi, családi és társadalmi kötelezettségeken kívül –, amely során az egyén időt szán az alábbiak valamelyikére:

- kikapcsolódásra
- szórakozásra
- ismereteinek bővítésére
- spontán társadalmi részvételére
- alkotóképességének szabad gyakorlására (Dumazedier, 1969 idézi Veal, 2019:3).

Lengyel Márton A turizmus általános elmélete című könyvében a turizmus fogalmának meghatározásához számos szakember értelmezését figyelembe veszi, végül úgy fogalmaz, hogy „*Bármely formáját is nézzük, a turizmus lényege az állandó környezetből való kiszakadás, a rövidebb, vagy hosszabb távú helyváltoztatás. Ez történhet szabadidőben vagy munkaidőben egyaránt*" (Lengyel, 2004:75).

Lényegesnek tartotta megvizsgálni az emberek motivációját is, mely szerinte nagy mértékben befolyásolja a turizmus fogalmának lényegét. Ezeknek függvényében született egy újabb meghatározás: „*Turizmus alatt egyrészt az ember állandó életvitelén és munkarendjén (lakásán és munkahelyén) kívüli valamennyi helyváltoztatást és tevékenységét értjük, bármi legyen azok konkrét indítéka, időtartama és célterülete. A turizmus másrészt az ezzel kapcsolatos igények kielégítésére létrehozott anyagi-technikai és szervezeti feltételek,*

valamint szolgáltatások együttese. Két formája a hivatásturizmus és a szabadidő-turizmus" (Lengyel, 2004:79).

Michalkó Gábor is hasonlóan fogalmazta meg a turizmus lényegét, alapvető eleme a környezetváltozás és a szolgáltatások igénybevétele. „*A turizmus lényege a személyek élményszerzéssel párosuló környezetváltozása, amelynek során szolgáltatások igénybevételére kerül sor*" (Michalkó Gábor idézi Horváth, 2010:17).

Az alapvető turisztikai szolgáltatások közé tartozik a szálláshelyek biztosítása és a vendéglátás, emellett viszont egyre nagyobb hangsúlyt kell fektetni a szabadidős tevékenységek és egyéb szolgáltatások biztosítására is. Hargita megyében is kezdenek az igények szerint változtatni és egyre több szolgáltatás érhető el, amelyek a helyi adottságokra alapoznak, mint például a hószánazás, hegymászási lehetőségek, hagyományos tevékenységekben való részvétel (disznóvágás, kenyérsütés) és még számos egyéb tevékenység. A széleskörű szolgáltatás palettának a turisták vonzása mellett plusz pénzügyi hozadéka is van és növeli a látogatók elégedettségét is. Ezért fontos a szolgáltatásokra való idő és pénzügyi ráfordítás, hogy a színvonal legyen a lehető legmagasabb, hiszen ez magasabb gazdasági eredményekkel is hoz magával.

A turizmus és a vendéglátás a gazdasági tevékenységek egy elkülönített ágazata, amelyben termékeket és szolgáltatásokat nyújtanak a turisták számára, viszont a turizmusnak olyan fajtái is léteznek, amely során a turisták nem vesznek igénybe semmiféle szolgáltatást, amelyért fizetni kellene és az ehhez hasonló turizmus gazdasági szempontból nem lendíti előre az adott települést, régiót. Hargita megyében és településein számos olyan természeti és kulturális adottság van, amelyek vonzzák a turistákat, viszont nem kapcsolódnak hozzájuk olyan szolgáltatások és termékek, amelyek jövedelmet biztosítanának a településen élők számára.

A turizmus gazdasági jelentősége olyan fogalmak mentén ragadható meg, mint beruházások, munkahelyek teremtése, személyi, társasági jövedelmek, állami és önkormányzati adóbevételek, GDP-hez való hozzájárulás, közvetlen és közvetett gazdaságihatások stb. (ld. erről pl. Jandala 1992; Minciu 2000; Pompl 2000; Snak–Baron–Neacsu 2001; Bakucz, 2004; Horváth, 2010).

Viszont, úgy a turizmus, mint a zarándoklatok esetében, ahhoz, hogy eljuthassunk arra a szintre, hogy számottevő hatásuk legyen egy település vagy régió gazdasági életét tekintve, ahhoz szükséges a környezet alakítása, befektetések indítása. A szálláshelyek és vendéglátás mellett egyre nagyobb igény van a szabadidős tevékenységekkel kapcsolatos szolgáltatásokra is, viszont mindemellett a szálláshelyek és vendéglátás fontossága sem csökken. Egy adott

turisztikai területen szükséges, hogy legyenek különböző típusú és színvonalú szálláshelyek és vendéglátó egységek. Viszont a zarándokturizmus esetében, fontos, hogy ne csak a turisztikai infrastruktúrát fejlesszék, hanem a vallás és a zarándoklat szempontjából lényeges igények kielégítésére is törekedjenek. Ezért ezeknek az elvárásoknak a pontosabb megértése érdekében kitérek a vallás és a zarándoklat fogalmának a vizsgálatára is.

II.3. Turizmus és vallás

A 21. században a vallási és turisztikai célú utazások nagymértékben összekapcsolódnak, ezért a zarándoklatok esetében e két fogalom összefüggéseire is érdemes kitérni.

A vallás fogalmának a meghatározása, valamint a hit és a vallás kapcsolatának és összefüggésének a megértése nem könnyű feladat, hiszen ez nem állandó, hanem az évszázadok alatt folyamatosan formálódott, a nemzetek, társadalmak, kultúrák teljesen másképp értelmezhetik, ezért szeretném pontosítani, hogy a dolgozatomban mit értek a két fogalom alatt.

Anthony Giddens szerint „*a vallás a hívők olyan különleges tevékenysége, amely a közösség részeiként azonosítja őket*" (Giddens, 2008).

Durkheim úgy fogalmaz, hogy „*a vallás elképzelések és hiedelmek rendszere, a rituálékból születik meg, és közösségi jellegű társadalmi cselekmény*" (Durkheim, 2003 idézi Korpics, 2014:26). Giddens könyvében a vallást hasonlóan társas fogalomként értelmezi: „*A vallás a kultúra egy formája. A kultúra közös hit, értékek, normák és gondolatok összessége, amelyek közös identitást adnak egy ember csoportnak*"(Giddens, 2008:415). Andorka a hitnek több dimenzióját határozza meg, amelyek a hit, a rituálék és a vallási élmények. A hívő ember nem feltétlenül tartja a vallás által előírt, meghatározott normákat, viszont attól vallásos embernek számíthat.(Andorka, 1997). A fentiek alapján én sem azonosítom teljesen a hívő embert a vallásos emberrel, van átfedés a két fogalom között, viszont a kettőnek eltérő értelme is lehetséges. Míg a hit egy személyes dolog, belső meggyőződés, addig a vallás egy kollektív folyamat, nem lehet valaki vallásos, csak egy közösség tagjaként. Viszont a zarándokútvonalak és a vallásturizmussal foglalkozó tevékenységek egyaránt megcélozzák a hívő és vallásos embereket is, ezért a vallásturizmus fogalma is többrétű lehet.

II.3.1. A vallásturizmus

Okobia tanulmányában így fogalmaz: A vallási turizmus, mint hitalapú turizmus a turizmus egyedülálló típusaként írható le, ahol az emberek egyénileg vagy csoportosan utaznak különböző helyekre zarándoklatra, missziós munkára, kongresszusra, konferenciára, hogy

kielégítsék lelki vágyukat. A vallási turizmus is vallási emlékek, műtárgyak megtekintése, istentisztelet, és több spirituális erő megszerzése céljából utazik (Okobia, 2022). Hasonlóan vélekedett Ele is, aki vallásturizmusnak tekinti a misszionárius munkát is. A keresztény turisták közé tartoznak azok a misszionáriusok, akik egyházalapítás (plantatio Ecclesiae) érdekében utaznak, olyan helyekre viszik a gyülekezetet, ahol még nem eresztett gyökeret (missio ad gentes), lelkipásztori munkát, humanitárius szolgálatokat és jótékonysági szervezeteket (Ele, 2017).

A vallásturizmus megértéséhez hozzájárul az is, hogy a turizmust, a turista jellemzőit önmagában értelmezni tudjuk.

„*Mint turisták a vakáció rövid ideje alatt kimenekülünk a hétköznapok szürkeségéből, sivárságából*" (Szijártó, 2000:7), azaz Szijártó mindenkit turistának nevez, aki szórakozási, kikapcsolódási szándékkal elhagyja az otthonát, nem pontosít, hogy ez mekkora időintervallumot foglal pontosan magába, milyen szabadidős tevékenységeket tartalmaz. Ezeknek a meghatározása mentén több turizmus típus is behatárolható és több kategóriát is meghatároztak, köztük a vallásturizmust is, ami jellemvonásait tekintve hasonlít hozzá, de mégsem zarándoklatnak minősül. Pusztai könyvében Smith nyomán öt kategóriát állapít meg a kegyhelyek, szenthelyek látogatói csoportosítására. A teljes mértékben vallásos indíttatású, a vallási elvárásoknak, szabályoknak megfelelő utazó a zarándok, az egyik véglet, akinek a zarándoklat alatti életvitelét a megvonás jellemzi és a rendszeresen szertartások végez és imádkozik. Turistának nem tekinthető, nem veszi igénybe a turizmus ágazata által biztosított szolgáltatásokat. A másik véglet a profán turista, akit semmilyen vallási motiváció nem hajt, nem imádkozik, nem mutat érdeklődést semmilyen vallási szertartás irányába és ha szent helyeket, templomokat látogat is meg, azokat kizárólag turistaként teszi és mint látványosság tekint rájuk. E két véglet között van az „inkább zarándok" és az „inkább turista", mindkettő rendelkezik mindkét szélső típus jellegzetességeinek egy részével, a különbség a kettő között, hogy milyen arányban oszlanak meg. Abban az esetben, hogyha egyenlő mértékben oszlanak meg a turista és a zarándok jellemvonásai is, akkor beszélünk „zarándokturistá"-ról (Smith, 1992 idézi Pusztai, 1998).

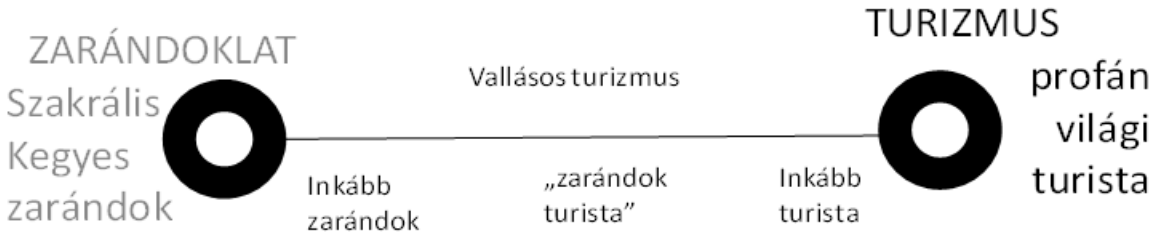

3.ábra:A zarándoklat és a turizmus közötti átmenet
Forrás: Pusztai (198) p.16

Guirati-Lanzi szerint a zarándoklatok egyre inkább kezdenek átalakulni, viszont Európában nem fognak eltűnni és ennek oka a zarándoklatok szerepének a növekedése és a turizmus elterjedése (Guirati-Lanzi idézi Korpics, 2014). A vallásturizmus szolgáltatásai egyre jobban kezdenek kiszélesedni és egyre nagyobb irántuk az érdeklődése. A vallásturizmus által biztosított szolgáltatások széles skálája lehetőséget nyújt a hitgyakorlásra, vallásgyakorlásra, szórakozásra és tudásszerzésre is, ezáltal bármilyen szándék által motivált turista vagy zarándok megtalálhatja a számára megfelelő lehetőséget. Így céljaiktól függetlenül, minden zarándok igénybe veheti a zarándokturizmus által biztosított lehetőségeket.

A zarándoklat típusai a zarándok céljai alapján (Coman, 2008:195):

- vallásos, amely során a zarándok tiszteletét fejezi ki egy istenség, szentély, kegyhely előtt
- instrumentális, amely során bűnbocsánat, gyógyulás vagy egyéb konkrét cél elérése a zarándoklat célja
- normatív, az átmenteti rítusokhoz kötött
- kötelező, amelyet büntetésként, vezeklésként szabnak ki
- kereső, amely során a személy önmagát, a világot szeretné megérteni, megismerni, a zarándoklat célja a válaszok keresése
- kezdeményező, amely során a cél a státusz megváltoztatása.

Tehát a céljaik függvényében a zarándokok több típusba sorolhatóak, viszont egyik kategória sem tartalmaz olyan elemeket, amely miatt nem lehetnének ugyanakkor turisták is.

A turizmusnak Pusztai által meghatározott értelmezése sem ad egy egyértelmű különbséget a két fogalom között: „*A turizmus maga egy modern rítus. E rítus célja, hogy eltávolítsa a benne résztvevőket a munkanapoktól, a munkától. Szerkezete nagyjából azonos minden rituális cselekedet szerkezetével*” (Pusztai, 1998:13). Annak köszönhetően, hogy rítusként

említi a turizmust, még közvetlenebbül kapcsolódik a zarándoklathoz, hiszen a zarándoklat is egy rítus. Sally Moore és Barbara Myerhoff a rítust nem kapcsolják össze a természetfelettivel vagy a vallással (Moore-Myerhoff, 1977), tehát a turizmus is tekinthető rítusnak.

Pusztai a rítusnak több fajtájáról beszél. A turizmust pedig egy rekreációs rítusként azonosítja be (Pusztai, 1988). A fentiek értelmében a 21. században a zarándoklat és a turizmus között a különbség már leginkább csak a motivációban és a célokban rejlik, hiszen vallásos indítatással is részt vehet valaki egy buszos kiránduláson, de gyalogszerrel is bejárhat valaki 1000 kilométert, úgy közben semmilyen vallásos, hitbeli célja nincs.

A két fogalom közötti különbségek fokozatosan kezdenek csökkenni és a zarándoklatok egyre több turisztikai elemet kezdenek magukban hordozni és fordítva is, a turizmus egyre több zarándoklatban meglévő elemet kezd átvenni, ennek a magyarázata technológia fejlődése mellett a valláshoz, hithez való viszonyulás átalakulásában is keresendő. (Pusztai, 1998).

A zarándoklat átalakulásának Sándor Ildikó szerint is két magyarázata van: az első ugyancsak a technológia, a második pedig a szekularizáció, ami Magyarországon a 19. századtól tapasztalható. A kommunizmus ideje alatt tartó vallásüldözésnek hosszú távú következményei voltak, hiszen az abban az időszakban felnövő generáció hithez és valláshoz való viszonyulását, értékrendjét megváltoztatta (Sándor, 1998).

A kommunizmus és az egyházellenesség egész Kelet-Európára hatással volt, ez alól Hargita megye sem kivétel, viszont itt mégsem érzékelhető ekkora intenzitással a szekularizáció. Fejes Ildikó könyvében ezt két magyarázattal indokolja, az első Hargita megy kései modernizációja és elzártsága, a második pedig az egyház képviselőinek helytállása és kitartása, mint például Márton Áron püspök. Nekik köszönhetően a rendszerváltáskor még mindig egy vallásos társadalom élt Székelyföldön, viszont a rendszerváltást követően újabb megpróbáltatások érték az egyházat és a vallást, hiszen ezt követően a sajtó és média új értékrendeket, új eszméket is közelebb hozott a térség lakóihoz (Fejes, 2014). Ezáltal a vallásosság gyengülése a zarándoklatok szigorát is enyhítette és bár a valláshoz való ragaszkodás gyengült, a hit megmaradt, ami megkülönbözteti a zarándokot a turistától. Viszont olyan szélsőséges formában, mint ahogyan Pusztai határozza meg ezt a két fogalmat, már nem igazán találhatóak meg: „*A turista, aki e helyeket csak és kizárólag turisztikai célpontként keresi fel. Utazónk cselekvése e helyen sem tér el attól, amit utazása más állomásainál megfigyelhetünk. Utazása minden célpontjában, így a kegyhelyen is már-már hedonista módon keresi a vágyait beteljesítő örömöket. Nem enged kényelméből sem (…). A*

zarándok, aki egy-egy kegyhelyre utazásában érdeklődés nélkül halad el turisztikailag érdekes helyek mellett, sőt magának a kegyhelynek ezen oldala sem érdekli. Lemond evilági élvezeteiről (…)" (Pusztai, 1998:16). Most már a kegyhelyek is tartalmaznak profán elemeket, nem csak a zarándoklatok céljainak megfelelő szolgáltatásokat és programokat biztosítják, hanem a turisták igényeit is igyekeznek kielégíteni. A Szenthelyekhez egyre több profán elem tartozik, már nem csak vallásbeli fontosságuk van, hanem nagyon sok esetben az etnikus-nemzeti megnyilvánulás részévé is válnak (Sándor, 1998).

II.4. A Zarándoklat

Zarándokok azok a személyek, akik ezeket a szent helyeket, kegyhelyeket vallási motiváció miatt keresik fel, az útjuk során a szent építményeket, nem csak, mint látványosság látogatják meg, hanem, mert hiszik, hogy az Isteni lét közelségét jobban meg lehet a zarándokút szent helyein tapasztalni. Hiszik, hogy az útjuk során elszenvedett kínok az ő vezeklésük és bűnbocsánat jár érte. Ahhoz, hogy a „hétköznapi" időből fel lehessen emelkedni a szent időbe rítusok és vallásos cselekvések segítségét kell igénybe venni. A rítusoknak több kategóriája van, mivel a zarándoklatok alatt az emberek személyisége átalakul, ezért Victor Turner a zarándoklatot az átmeneti rítusok kategóriájába sorolja (Turner, 1997).

Három szakaszát tartják nyilván a rítusoknak, liminálisnak nevezzük az átmenti szakasz középső részét. A vallásos szertartások a zarándoklatok tükrében a liminalitás különleges módját hozta létre. Ezek a zarándoklatok a hétköznapokból és a lakhely közelségéből is kiszakítanak, így a zarándoklat idején átmenetet képezve két állapot között (Turner-Turner, 1978). Hasonló a turizmus is, amelyben az elkülönítő szakasz az elutazás maga, ezt követi a változás, majd jön az újnak a megismerése és a hazatérés (Pusztai, 1998). Az átmeneti szakaszban már nincs meg az előző státus, de az új státus jellemzői sem jelentek még meg (Turner, 1997). Ezek a megfogalmazások bár az elmúlt években, évtizedekben fogalmazódtak meg, de már az első zarándoklatok idején is megállták a helyüket, amelyek már időszámításunk előtt léteztek.

Az első nyilvántartott zarándok Meliton szardeszi püspök volt és az első zarándokhelyek pedig Jeruzsálem és Betlehem volt (Barna, 2001). Viszont zarándoklat majdnem minden vallásban jelen van, és a kezdete visszanyúlik a Krisztus előtti időszakra. A formális jellege a későbbiekben alakul ki, amikor a történelmi vallások részévé kezdett válni, mint például a kereszténység, judaizmus, iszlám, buddhizmus stb. (Turner-Turner, 1978). A népszerűsége megnövekedett, amikor Konstantin császár és a püspök az apostolok és mártírok sírjai felé bazilikát építettek i.u. a 4. században (Ságh, 2009).

A zarándoklat eredetét vizsgálva Korpics a zarándok szót szláv eredetűnek nevezi, amelynek az idők folyamán több értelmet is tanúsítottak. Kezdetben az otthonától távol élő embert jelentette, majd vándorló embert. A jelenlegi értelme búcsújáró, vallási utazó (Korpics, 2014).

Már a Bibliában, az Ószövetségben is tesznek említést a peregrinusról, azaz a zarándokról, amely esetben a jelentése idegen vagy utazó. A középkorban a jelentése összemosódott a száműzetéssel, ha valaki önként száműzetésbe vonult, mint például a szerzetesek és remeték, az peregrinációt jelentett. Ezt követően a keresztes hadjáratok idején a jelentése a hirdetéssel kapcsolódott össze, majd megkapta a régi jelentését, amely szerint olyan idegen, aki Kegyhelyet keres fel (Sághy, 2009). Korpics a szó jelenlegi értelmét is hasonlóan határozza meg „*A zarándoklat vallási indíttatású utazás valamely szent helyre, ahonnan aztán a zarándok általában visszatér otthonába. Ugyanakkor, nemcsak utazás, hanem egy olyan aktus is egyben, amelynek során az utazók szembesülnek a rítusokkal, szent tárgyakkal, és szent építményekkel*" (Coleman, 1995 idézi Korpics, 2007:19). Madari szerint „*Vallási hely, szent hely, kegyhely, kegyeleti hely hitbuzgalmi céllal történő felkeresése*" (Madari, 2012:4). Viszont szerinte zarándok az is, aki kíváncsiságból ellátogat akár biciklivel is egy szent helyre, betartva az általános magatartásformákat. A későbbiekben Korpics egy másik fogalmazást is említ: „*Zarándoklatnak a magyar nyelvben azt a vallásos gyakorlatot nevezik, amelynek célja a szentbúcsú felkeresése. A zarándoklat megtétele mögött hagyományosan leginkább a búcsú elnyerésének szándéka áll*" (Korpics, 2014:135).

Vagyis a történelem folyamán a zarándok szó értelme többször átalakult, viszont a múltban a jelentése mindig hozzákapcsolódott a vallásos hithez. Jelenleg viszont előfordul már, hogy a zarándoklat során csak a spiritualitáshoz kapcsolódó fogalmak érvényesülnek. „*A spirituális beállítódás univerzális sajátossága lehet a vallásosságnak, így független az egyes vallásoktól*" (Király, 2005 idézi Kovács, 2010:33). Schütz megfogalmazásában „*A spiritualitás több mint erkölcsiség, elméleti hit vagy misztika, de mindezeket magában foglalja. A keresztény embernek a spirituális szó a Szentlélektől kapott egzisztenciára utal: megélt hitet, a hit gyakorlatát, lelkiéletet jelent*" (Schütz, 1993 idézi Kovács, 2010:34). Ma már a spiritualizmus és a vallási hit is szerepelhet a zarándoklatok mozgatórugójaként, mindkét esetben közelebb van az utazó a zarándok fogalmához, mint a turistához. Felkeresnek és elidőznek szenthelyeken, kegyhelyeken és a céljaik nem csupán turisztikai indíttatásúak, hanem közelebb szeretnének kerülni a szent helyekhez és a „másik dimenzió"-hoz. Az eltérés közöttük, hogy abban az esetben, amikor a vallás motivál egy személyt, akkor ő a zarándokalt során is betartja az egyház tanításait és az ő szabályaik szerint végzi a

zarándoklat „rítusát”. Ezzel ellentétesen, aki spirituális célokat keres, nem feltétlenül tartja be a vallás szabályait, inkább saját maga által összeállított szabályzattal és programokkal rendelkezik, amelyek célja szintén a „felsőbb erők” jelenlétének a megélése, viszont teljesen más módon, önmagukon keresztül.

„*Emile Durkheim álláspontja szerint a szent és a profán élet ugyanabban a térben nem folyhat egymás mellett, ezeket el kell különíteni. A szent térnek speciális helyre van szüksége, amit teljesen ki tud sajátítani magának, szent tevékenységének*” (Durkheim, 2003 idézi Bartis, 2014:7). Bodó szerint búcsúkor a szent helyek is megerősödnek, ezért ebben az időszakban a zarándoklatok száma is megnő. Ebben az időszakban a szent helyek különleges kitüntetettséget kapnak, viszont az ünnep elteltével hétköznapi szintér lesz (Bodó, 2007). Ezzel ellentétesen Eliade szerint a szakrális idő nem „folyik” és nincs „visszafordíthatatlan időtartama”, nem változik és nem is ér véget (Eliade, 2000:48). „*A fontos események és nagy személyiségek térhez kötöttségét az ott lezajló események teszik jelentéstelivé, és válnak képessé arra, hogy egy közösség önmegmutatási, önmeghatározási kísérletének eszközei legyenek*” (Bodó, 2007:187). Eliade a szent kereséséhez nem a térben való közeledést, azaz a helyszínt tartja fontosnak, hanem az időpontot „*A vallási ünnep azt jelenti, hogy egy, a kezdeti időben lezajlott szakrális eseményt újra átélünk, megélünk a rítusok segítségével. Így a vallásos ember bizonyos időkben az istenek kortársává válik. Valamint bármi is legyen az ünnep tartalma, mindig egy szent eseményről van szó*” (Eliade, 1999 idézi Fábián, 2013:36).

Tehát ebben a megfogalmazásban a spirituálishoz való közeledésnek nem a térbeli közeledés a kulcsfontosságú eleme, hanem az idő. Vagyis a búcsúk idején ezért növekszik a zarándoklatok száma, mert akkor a szent helyek még erősebbekké válnak. „*A búcsújárás alapvetően nem más, mint különleges imádságnak és áldozatnak erős helyhez kötése, szent helyek felkeresése vallási indítatásból, hogy ott természetfölötti segítséget vagy kegyelmet nyerjenek*” (Bálint-Barna, 1994 idézi Korpics, 2014:135). A hétköznapokban gyakran összemosódik a búcsújárás fogalma a zarándoklattal, de alapvetően nem teljesen szinonimák. Nem minden zarándoklat búcsújárás és fordítva is így van.

Az idők folyamán a zarándok szó fogalma is átalakul, ma már szerteágazóbb. Megjelent a modern zarándok fogalom is, amelynek megjelenése a modern társadalomhoz, a modern emberhez köthető. A 21. században a hangsúly az egyénre kezd hangsúlyozódni, elterjed az én központú mentalitás, viszont Tomka szerint „*a keresztény vallás az individualizmus önző változatának radikális ellentéte*” (Tomka, 2001:425). A modern társadalom értékrendszerének egyre kevésbé felelnek meg a régi vallási elvárások és saját szabályrendszereket alakítanak ki, amelyek a saját értékítéleteiknek felelnek meg.

„*A posztmodern egyén elfordul az intézményesedett vallási formáktól, vallási magatartását a válogatás, a saját maga számára összeállított vallási kosár jellemzi*” (Korpics, 2014:40).
A modern emberek egyre inkább úgy gondolják, hogy nem létfontosságú az egyház tanításai alapján megfogalmazott formális szabályok betartása, hanem lényegesebb a megértés, megélés. Ez a zarándoklatokra is kifejti a hatását és a zarándoklatokkal kapcsolatos attitűdök is ez szerint alakulnak. A zarándoklatok során nem a szabályok betartása, hanem a zarándoklat szellemének az átélése a cél. Barna szerint a technológia fejlődésével a zarándoklatok módja is átalakul, csökken a gyalogszerrel való zarándoklat (Barna, 2001). Az eddigi tapasztalataim alapján elmondható, hogy bár nőtt a nem gyalogszerrel közlekedő zarándokok száma, ez nem a gyalogos zarándoklatok rovására történt. A Santiago de Compostella honlapján található adatok tükrében elmondható, hogy a gyalogos zarándokok aránya növekedett az elmúlt tíz évben az összes zarándoklathoz viszonyítva. A 2018-as adatok az utolsó elérhető statisztikák az oldalon és ezek szerint 93,4% a zarándoklatoknak gyalogszerrel történik, míg 2004-ben 87% volt (2004 az első év, amelyről találhatók statisztikák a honlapon)[3].

II.5. Zarándokhelyek

A kérdőív válaszadó magyarországi és romániai lakosok, akik nem csak a Mária úton, hanem más zarándokútvonalakon is jártak, ezért röviden kitérek e két ország legnépszerűbb zarándokhelyeire.

II.5.1. Magyarország zarándokútjai

Magyarországon számos zarándokhely található, köztük Mária kegyhelyek és a Santiagoba vezető Szent Jakab útvonal is áthalad az országon. A középkorban már számos búcsújáró hely kialakult, több közülük a jelenleg határon túli településeken található, mint például Szent László sírja Nagyváradon. A búcsújáró helyek kialakulásához több esemény is közrejátszik. A búcsúban való részvételnek pedig számos indítéka lehet. A középkorban a magyar parasztokat leggyakrabban nem a pénz hajtotta, mint ahogy bevett gyakorlat volt más országokban, hanem a szükségben, bajban a segítségkérés, köszönetnyilvánítás vagy vezeklés és szerepet játszott a megszokottból való kimozdulás is. A hagyományos zarándoklatok sok esetben közösségi fogadalomból történtek, az egyéni zarándoklatok is végeredményben a „közösség kifejezései” is. Napjainkban nem csak a személyek, hanem a közösségek

[3] https://oficinadelperegrino.com/estadisticas/

zarándoklatai között is számos különbség van, de a legtöbb településen találunk néhány személyt, akiknek a búcsújárás életformává vált (Bálint-Barna, 1994).
Napjainkban Magyarországon egyre jobban erősödik a vallási turizmus és a búcsújárás, nem csak a búcsújáró helyek népszerűsége növekszik, hanem régi zarándokutakat szerveznek újra vagy teljesen új útvonalakat alakítanak ki, az utóbbihoz tartozik a Magyar Camino és az előzőhöz pedig a Mária út. A zarándoklatok minden formája elterjedt: vannak önálló zarándokok, szervezett turisztikai csoportok, szerzetesek által rendezett zarándoklatok és egyre gyakoribb az egyházi vezetők és a turisztikai szakemberek összedolgozása.
A legismertebb magyar zarándokutak: Szent Márton-út, Mária-út, a Gyöngyök útja (Via Margaritarum), a Szent jakab-út (Magyar Camino), a Szent Erzsébet-út (Varga, 2011).

II.5.2. Székelyföld

Romániában a rendszerváltás után a vallásosság nagymértékben megnövekedett, az elmúlt tizenöt évben a zarándokok száma megsokszorozódott. Az ortodox vallású zarándokok motivációi egyre kevésbé kapcsolódnak az „elvont" fogalmakhoz, mint például a megváltás, hanem egyre inkább a mindennapi élet problémáihoz (Grigore, 2015).
Az ortodox zarándoklatok esetében fontos a rítusok betartása, viszont a vallásos hit megélése különböző módon történik. Számos vallási gyakorlatnak a zarándoklatok adnak teret, a mai napig a zarándokok többsége megtartja a vallási rítusokat: imádkoznak, megcsókolják a relikviákat, megérintik az ikonokat, a Szentek maradványait, szent olajjal bekenik a sérült testrészeiket (Grigore, 2015). Az ortodox rítusok távol állnak a Csíki Régióban tapasztalhatóaktól, hiszen a csíki lakosság túlnyomó többségben katolikus vallású, viszont a zarándoklat a középkorra visszanyúló hagyományokkal rendelkezik.
A kommunizmus bukása után a Csíki-térségben is megerősödött a vallásosság, a vallásüldöző rendszer hatása alig érződött. A posztmodern világ hatása, amely nyugaton és Magyarországon is szekularizációhoz vezetett, Csíkban nem vagy csak alig érezteti hatását. Fejes Ildikó doktori értekezésében a „keresztény társadalom" fogalmával illeti a csíki lakosságot, amelyen a modernizáció hatása sem fog változtatni (Fejes, 2014).
Székelyföld legnépszerűbb zarándokhelye Csíksomlyó, amelyet egész évben látogatnak, ám kiemelkedő a zarándokok száma a pünkösdi búcsú alkalmával, amikor több százezren látogatják meg Somlyó hegyét, sokan több napig, akár több hétig tartó zarándoklat után megérkezve. A búcsújárás során számos rítus figyelhető meg, amelyek révén fokozatos és érzékelhető az átmenet a hétköznapokból az ünnepi időbe. A egyéni szinten a búcsú ideje

otthon a készületekkor kezdődik el és a hazatéréskor ér véget, közben a kegyhelyen az ünnep idejére összefonódnak az egyéni idősíkok.
Csíksomlyó már a középkorban Máriakegyhely volt. 1949 előtt Székelyföld katolikus lakosai és a moldvai csángók körében volt elterjedt a somlyói búcsújárás, majd a kommunizmus után fokozatosan kialakult a modernkori zarándoklat, mostanra már teljesen új elemeket tartalmaz, a világ összes magyarságát megcélozva (Mohay, 2009).

II.5.3. A Csíksomlyói kegyhely története

Az egyik első feljegyzés Csíksomlyóról, mint zarándokhelyről az 1444.-ben kibocsátott Dum precelsa kezdetű bullája, amelyben arról tesznek említést, hogy gyakran és nagy tömegben szokott a nép Csíksomlyóra látogatni ájtatosság céljából.
Az 1442-ben győzelmesen megvívott, Gyulafehér vár melletti csata hadizsdákmányát Hunyadi négy erdélyi templom építésére ajándékozta, köztük a csíksomlyói ferences templomra is (Magyar, 2016).
A kegyszobor eredete nem egyértelmű. Megjelenése feltehetőleg egybe esik IV. Jenő pápa 1444. évi adományozásával. Egy ismeretlen magyar mester készítette a 14. század végén vagy a 15. század elején.
A Mária szobor vagy a csángók által mai napig Babba Máriának hívott szobor már a mohácsi vész előtt is nagyon híres volt. Az ő legendájuk szerint 1520-ban azok a moldovai ferencesek vitték a szobrot Csíksomlyóra, akik elmenekültek a törökök által lerombolt bákói kolostorból. Viszont nem csak a csángók körében volt népszerű, már a törökvilágban is sokan jártak Budáról, Váradról, Kolozsvárról is Csíksomlyóra.
A Csíksomlyói kegyhely a legendák szerint több esetben is Isteni csodának köszönhette a megmaradását. A 17. és 18. században háromszor dúlták fel a kolostort a törökök és tatárok (Boros, 1926).
Az idők folyamán magyar és német katonák is fosztogatták a kolostort, de a Mária szobornak nem esett baja. A tűzvészből is sértetlenül került ki a szobor. Legenda van arról, hogy egy tatár korbácsával a szobor arcára csapott, de a szentségtörő karja azonnal megbénult, ezért egy másik társa baltával rohant neki a szobornak, de ő is hasonlóképp járt.
Egy alkalommal a törökök el akarták rabolni a szobrot, de akkor a szobor olyan nehéz lett, hogy 8 ökörrel sem tudták megmozdítani.
További legendák szólnak arról is, hogy a háborús időkben védelmezte a székelyeket és a csángókat. A szomorú arca, könnyei jelezték a veszélyt vagy az ellenség közeledtét.

A 18. század végén, 1798-ban Batthyány Ignác erdélyi püspök csodatevőnek ismerte el és a „*Csodálatos az eretnekek ellenében megsegítő Anya*”címet adta.

1916-ban a ferencesek a Mária szobrot is elmozdították, a háború elől Székelyudvarhelyre szállították, majd Kolozsváron helyezték el. 1919-ben került vissza a Csíksomlyói Kegytemplomba.

A csíksomlyói búcsú eredete 1567-re vezethető vissza (a Mária kegyhely már jóval hamarabb létezett), amikor János Zsigmond Erdélyi fejedelem erőszakkal akarta a térség lakóit unitárius hitre téríteni és pünkösd szombatján nagy sereggel indult a székelyek és csángók ellen. Az nők, idősek és gyerekek a csata alatt a csíksomlyói templomban imádkoztak segítségül és győzelemmel zárul a csata. Ennek emlékére rendezik meg minden év pünkösd szombatján a búcsút Csíksomlyón (Boros, 1926).

II.6. A turizmus mérőszámai

Az Országos Statisztikai Hivatal[4] adatai szerint Hargita megyében 2022-ben 442 turisztikai szálláshely volt nyilvántartva. A legtöbb argóturisztikai panzió és panzió, összesen a szálláshelyek 83%-a (4. ábra). A hotelek 4% és 12% egyéb típus. Ezek közé tartoznak a kulcsosházak, vendégházak, hostelek, fogadók, villák stb. 2021-ig volt két diáktábor is nyilvántartva, sajnos 2022-ben már nem működtek.

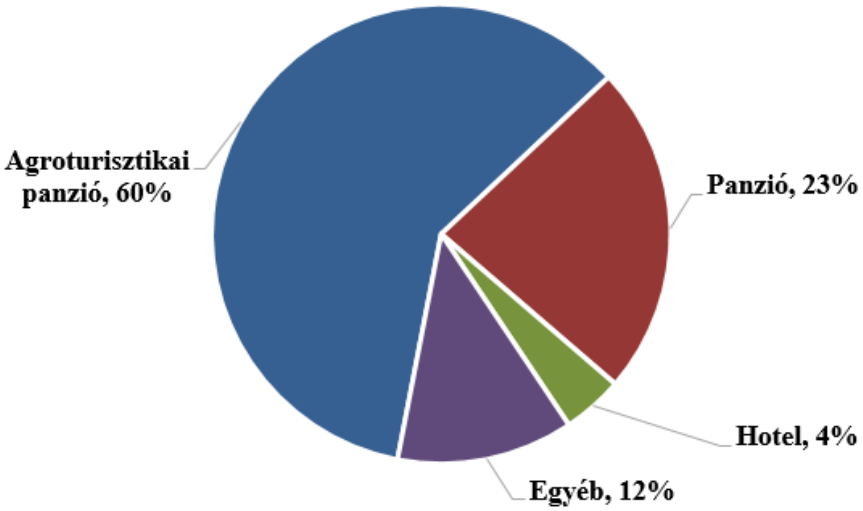

4.ábra: A Hargita megyei szálláshelyek tipusonkénti megoszlása, 2022 (%)
Forrás: Országos Statisztikai Hivatal adatai alapján saját szerkesztés, 2023

[4] http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table

Amint a 2. ábrán is látható az elmúlt tíz évben a szálláshelyek száma 37%-kal növekedett. A legnagyobb arányban az agropanziók száma növekedett, 65%-kal, azaz 161-ről 265-re. A panziók száma 92-ről 103-ra emelkedett. Egyedül a hotelek esetében regisztráltak csökkenést, két hotellel volt kevesebb 2022-ben, mint 2013-ban. Az egyéb típusú szálláshelyek esetében egy 15%-os növekedést tartanak nyilván.

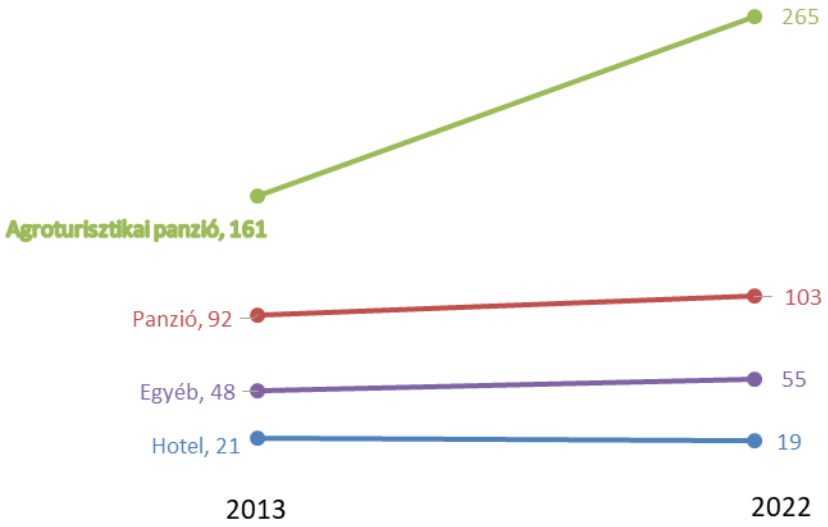

5. ábra: A Hargita megyei szálláshelyek számának alakulása az elmúlt tíz évben

Forrás: Országos Statisztikai Hivatal adatai alapján saját szerkesztés, 2023

A férőhelyek számát tekintve több mint hatvanezer férőhellyel növekedett a szálláshelyek kapacitása. 2013-ban 305707 férőhellyel rendelkeztek a szállásadó egységek, míg 2022-ben 367386 hellyel.

A statisztikai hivatal nyilvántartásában a Hargita megyébe látogató turistákra vonatkozó statisztikai adatok csak 2021-ig állnak rendelkezésünkre, ezért ebben az esetben csak addig követem a turisták számának alakulását.

Hargita megyében 2021-ben 333264 éjszakát töltöttek el a vendéglátó egységekben, ami nagymértékű visszaesés az elmúlt évekhez képest. Viszont az utolsó két év adatai nem tekinthetőek a trend szemléltetőinek, mert a Korona vírus miatt kialakult járványhelyzet korlátozta az utazásokat.

2013-ban 320000 vendégéjszakát jegyeztek (6. ábra). 2015-ben már több mint négyszázezret és 2019-ben pedig már az 530 ezret is meghaladta.

A vendégek nagytöbbsége szállodákban szállt meg, viszont ebben az esetben a legnagyobb a visszaesés is. Az agroturisztikai panziók és a turisztikai panziók esetében látható egy

növekedés (a járványidőszakot leszámítva), ami feltételezhetően a járványhelyet után is fennmaradt.

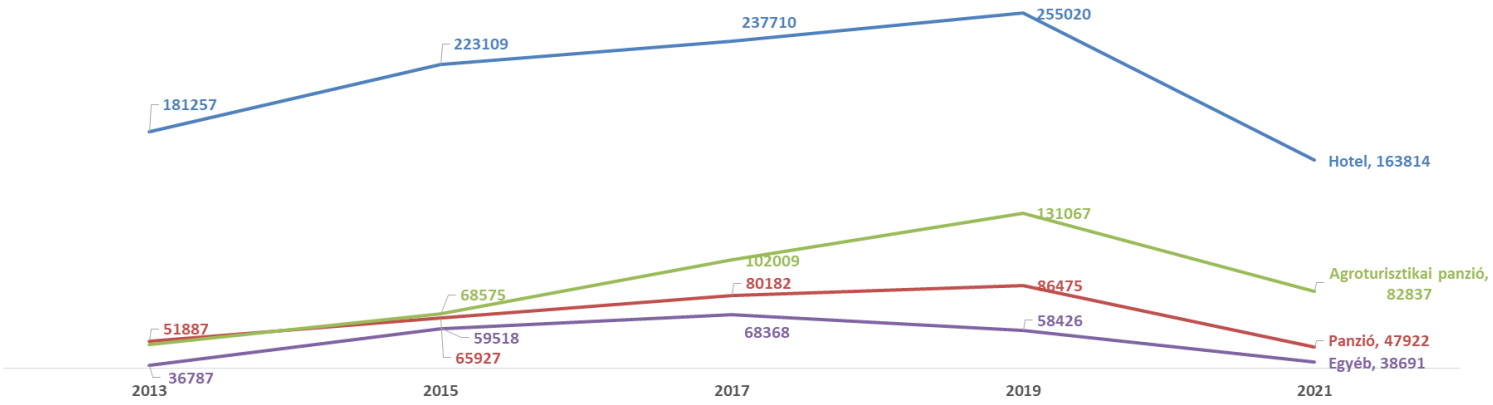

6. ábra: A turisták által eltöltött éjszakák száma évente Hargita megyében 2013-2021

Forrás: Országos Statisztikai Hivatal adatai alapján saját szerkesztés, 2023

Amint a 4. ábrán is látható a külföldi turisták arányát tekintve látható, hogy az agroturisztikai panziók esetében a legnagyobb az arányuk. Az utolsó év adatait nem veszem figyelembe, mert abban az évben korlátozva volt a határátlépés, úgyhogy a tendenciára vonatkozóan nem tükrözi a változásokat.

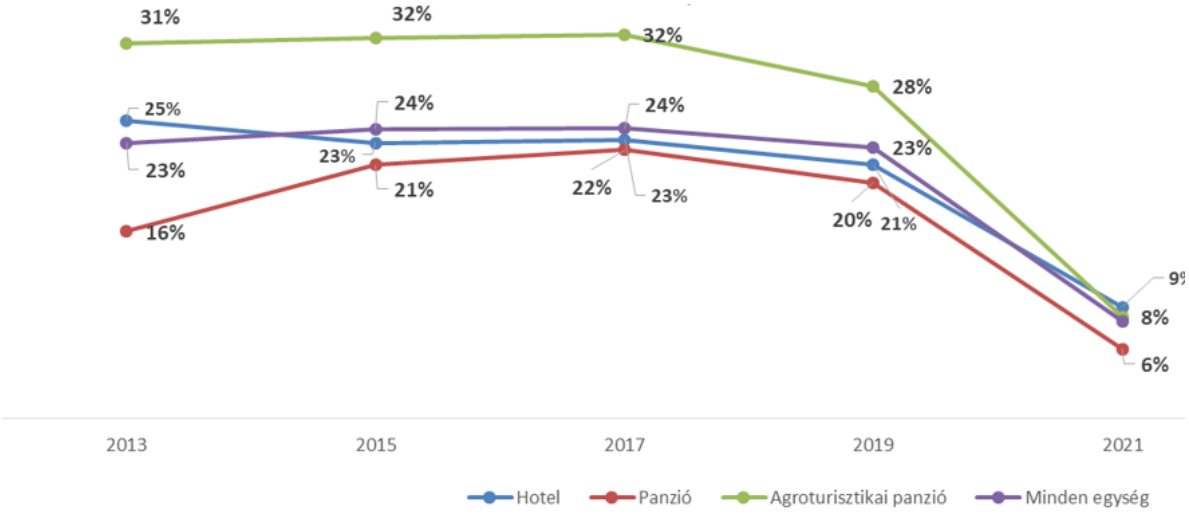

7. ábra: A külföldi turisták által eltöltött éjszakák számának aránya a vendégéjszakák számához viszonyítva 2013-2021, (%)

Forrás: Országos Statisztikai Hivatal adatai alapján saját szerkesztés, 2023

Amint az alábbi diagramon is látható, 2021-et leszámítva a turisták száma folyamatos növekedést mutat. A turisták száma 2013 és 2019 között megduplázódott. Az agroturisztikai panziókban megszálló vendégek száma pedig háromszorosára növekedett.

A Hargita megyében eltöltött vendégéjszakák számához hasonlóan, a legtöbb turista hotelekben szállt meg. 2017-ig ezt követi a panziókban megszálló turisták száma, viszont 2018-tól már az agroturisztikai panzió szerepel a második helyen.

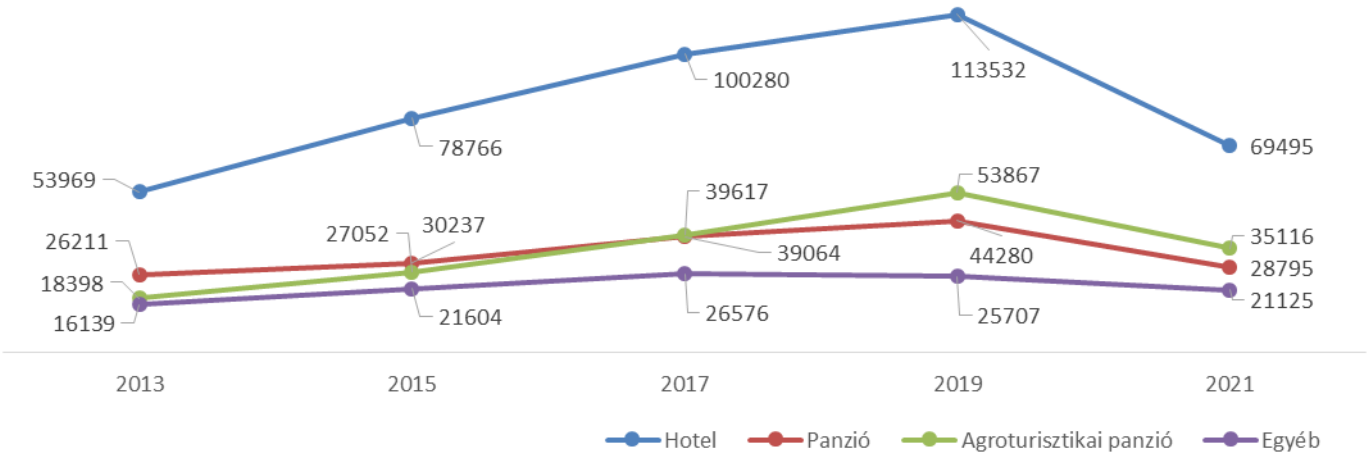

8. ábra: A vendéglátó egységekben megszálló turisták számának alakulása Hargita megyében 2013-2021

Forrás: Országos Statisztikai Hivatal adatai alapján saját szerkesztés, 2023

2021 előtt a külföldi turisták aránya egynegyed körül mozgott (6. ábra). A legnagyobb arányban az agroturisztikai panziók vendégei között, ahol 2019-ig 30% felett mozgott.

2021-ben a járványhelyzet miatt nagymértékben korlátozták az országhatárokat átívelő, turisztikai célú utazásokat, ami egyértelműen éreztette a hatását Hargita megyében is.

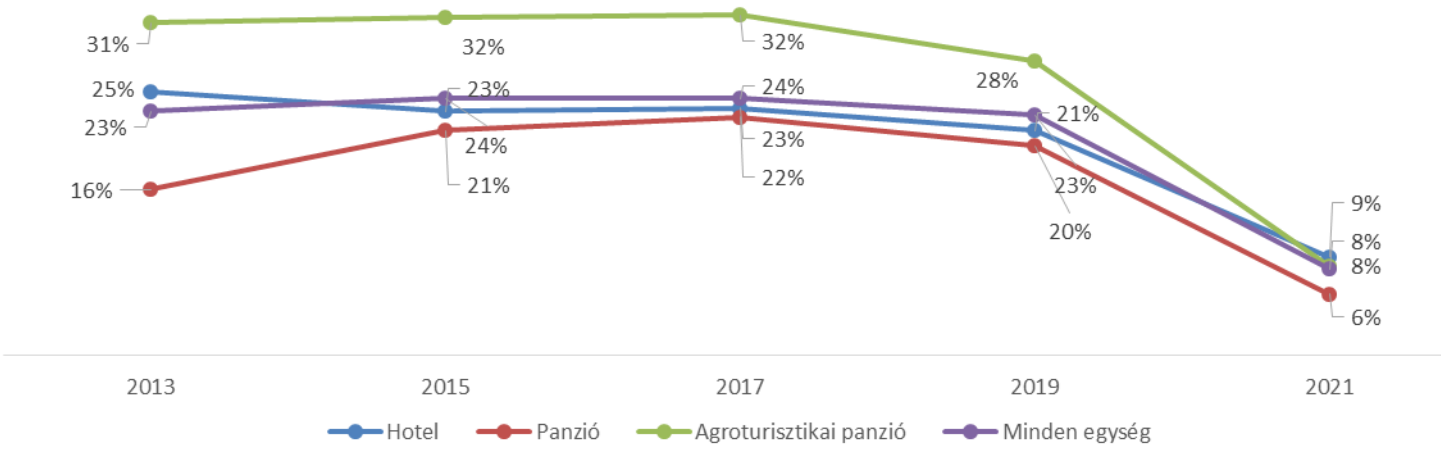

9. ábra: A külföldi turisták számának aránya a Hargita megyei vendégek számához viszonyítva 2013-2021, (%)

Forrás: Országos Statisztikai Hivatal adatai alapján saját szerkesztés, 2023

Az eddigi becslések szerint a korlátozások megszűntetése után újra növekedésnek indult a külföldi turisták aránya Hargita megyében is, viszont erről még nincs információ az Országos Statisztikai Hivatal adatai között.

SAJÁT KUTATÁS

III.1. Anyag és módszer

A dolgozatom alapjául egy on-line kérdőíves kutatás és három interjú tartozik. Mivel a kérdőív „az elérhető legjobb módszer az olyan társadalomtudós számára, aki a közvetlen megfigyeléshez túlságosan nagyméretű alapsokaság leírásához akar eredeti adatokat gyűjteni” (Babbie, 1995:278) és mivel az általam választott témát tekintve a világ bármely részéről érkezhetnek kitöltések, ezért az on-line kérdőívet választottam eszköznek.

A kérdőív alapsokasága minden olyan zarándok, aki már volt zarándoklaton és olyan személyek is kitölthették a kérdőívet, akik a közeljövőben terveznek zarándoklatot. A tapasztalat azt mutatja, hogy a zarándokok több utat és útvonalat végigjárnak, ezért azt feltételezem, hogy akik az El Camino-n jártak, nagy valószínűséggel a Mária utat is felkeresik, ezért az ő véleményük is fontos. Továbbá az El Camino-s tapasztalatokat felhasználhatjuk a Mária út fejlesztésében is.

A kérdőívet minden olyan magyar nyelvű Facebook csoportban megosztottam, amelyhez hozzáférést biztosítottak. Válaszokat 2023.02.12 és 2023.04.11 között fogadtam.

A kérdőíves felmérés célja a zarándokok igényeinek és elégedettségének a felmérése, hogy megtudjam, hogy mennyire elégedettek a zarándokutak jelenlegi helyzetével és milyen fejlesztéseket, javításokat igényelnének. Továbbá összehasonlítom az El Camino-val és a Mária úttal kapcsolatos attitűdöket. Összefüggéseket keresek a demográfiai mutatok és az úttal kapcsolatos vélemények között.

A kutatási témám teljes körű megvizsgálása érdekében a „másik felet” is meg szerettem volna kérdezni, vagyis a zarándokutak szervezőit, vezetőik. A dolgozatomban leginkább a Mária út Hargita megyei szakaszára fektettem a hangsúlyt, három okból is: Az első, mivel, hogy több országot és régiót érintő útvonalról van szó, ezért az út teljes egészére vonatkozó adatokhoz nincs hozzáférésem. A második, mert Hargita megyében található Csíksomlyó és ezen a szakaszon sokkal több a zarándok. Végül a harmadik magyarázat, ami személyesebb, hogy Hargita megyével kapcsolatosan már rendelkezem háttér információkkal, amit elengedhetetlennek tartok a részletes vizsgálathoz.

Négy személyt választottam ki, akik úgy gondolom, hogy megfelelő rálátással rendelkeznek a zarándokútvonalak, valamint Hargita megye helyzetére, nehézségeire és vannak elképzeléseik a jövőt illetően, ők a következők:

Molnár Sándor, az Erdélyi Mária Út Egyesület ügyvezető igazgatója
Kápolnai Zsombor, a Mária Út Közhasznú Egyesület Projektmenedzsere
Márton Ernő, idegenvezető és a Mária út aktív önkéntese
Király Szabolcs, Gyergyócsomafalva alpolgármester.
Őket a Mária úttal kapcsolatos nehézségekről, az aktuális helyzetről és a jövőbeli tervekről kérdeztem. Továbbá a zarándokút pénzügyi hátteréről, hogy mennyire körülményes a szükséges forrásokat begyűjteni.

A kutatás során az alábbi kutatási kérdésekre keresem a választ:

1. Bár növekszik a települések zarándoklatból származó bevétele, a jelenlegi helyzet tükrében nem lehet arra számítani, hogy egy település vagy háztartás fő megélhetési forrása lesz.
2019-ben részt vettem egy nemzetközi konferencián, amelyen az El Camino egyes szakaszait is bemutatták. Véleményük szerint, bár a zarándokok száma növekszik, a bevételek minimálisak és elképzelhetetlen, hogy a jövőben a települések fő bevételi forrása legyen.
2. A zarándokok, zarándokturisták igényei és elvárásai növekvő tendenciát mutatnak és kiszélesednek, ami turisztikai és gazdasági lehetőséget jelent a helyi lakosság számára. Új ágazatok és szolgáltatások megjelenését eredményezhetik a piacon.
3. A zarándoklatok a kulturális és szabadidős tevékenységek szolgáltatás palettájára is kedvező hatással vannak.
4. A zarándoklat erősíti a települések és országok határait átívelő, összefogás révén megszervezett rendezvényeket.

III.2. A vizsgált térség bemutatása

III.2.1. A Mária út

A Mária út Közép-Kelet-Európa legfontosabb zarándokútja, amely hét országon halad át, egy nagy képzeletbeli keresztet rajzolva a térképre, miközben összeköti a környék összes hagyományos Mária-kegyhelyét. A négy végpontja, négy Mária-kegyhely: Czestochowa, Mariazell, Medugorje és Csíksomlyó.

1. kép: Az Európai Mária út

Forrás: ekemvh.ro[5]

A zarándokút végállomása a Hargita megyei Csíksomlyó, Románia hegyvidéki területén, amely sok helyen vad és érintetlen, gazdag kulturális és természeti kincsekben, így ideális helyszín a falusi, ökoturizmus és zarándokturizmus számára.

Hargita megyében több Mária útvonal halad át, amelyek az alábbiak:

M05 (piros) Marosvásárhely – Csíkszereda (Csíksomlyó) – Gyimesbükk

M01 (lila) Mariazell – Budapest – Máriapócs - Kolozsvár – Marosvásárhely – Csíkszereda (Csíksomlyó)

M03 (lila) Mariazell - Arad – Gyulafehérvár – Segesvár – Csíkszereda (Csíksomlyó)

M12 (kék) Brassó – Sepsiszentgyörgy – Csíkszereda (Csíksomlyó) – Maroshévíz – Dornavátra

[5] https://www.ekemvh.ro/images/mariaut/mariaut-attekinto.jpg

M29 (zöld) Miklósvár – Barót – Szentimrefürdő – Csíkszereda (Csíksomlyó)

M28 (sárga) Kostelek – Csíkszereda (Csíksomlyó) – Kézdivásárhely – Sepsiszentgyörgy

M24 Parajd - Csíkszereda (Csíksomlyó)[6].

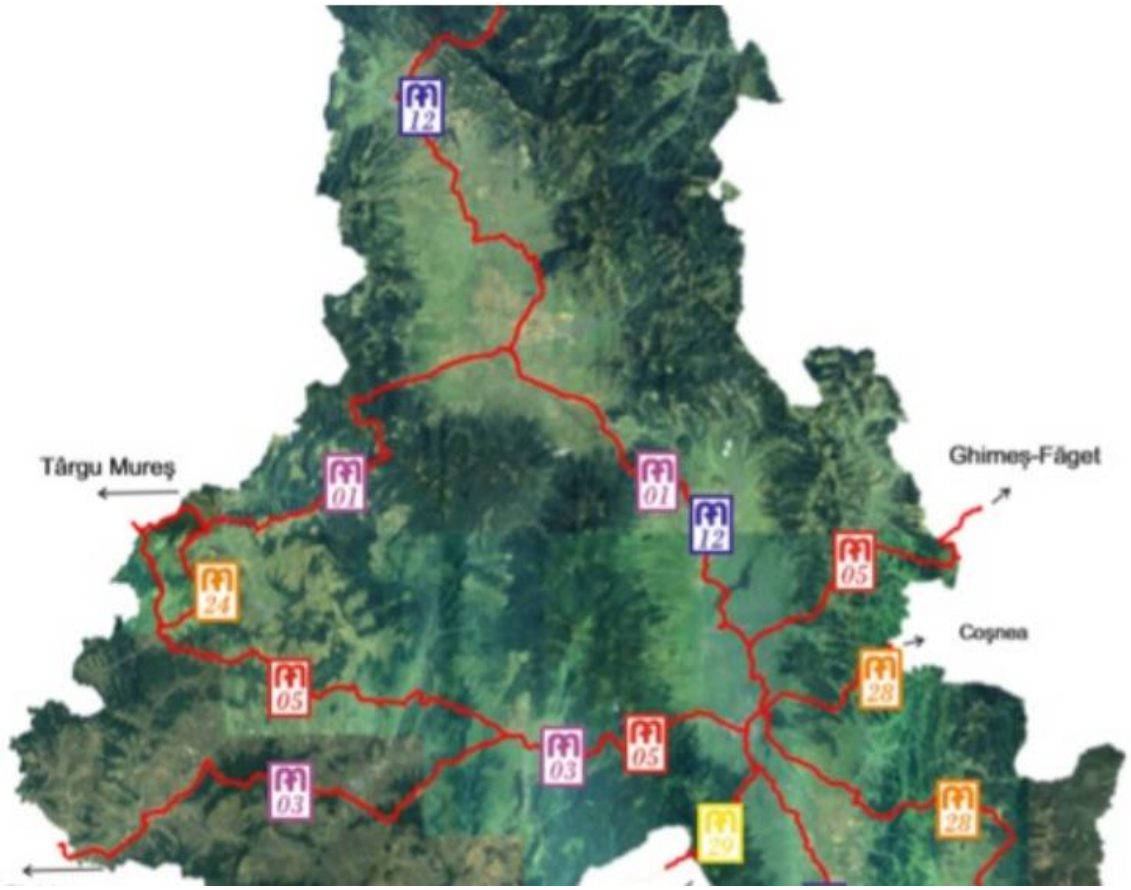

2. kép: A Hargita megyei Mária út

Forrás: Visitharghita

III.2.2. Zarándokutak statisztikái

A Hargita megyei Mária út zarándokairól nem vezetnek nyilvántartást, csak néhány zarándoklat kerül rögzítésre. Az Erdélyi Mára Út Egyesület adatai alapján[7] minden évben vannak külföldi zarándokok is. Eddig nyilvántartanak zarándokokat Magyarországból, Lengyelországból, Ausztriából, Svájcból, Belgiumból, Németországból, Franciaországból, Luxemburgból. Évente átlagosan 50 külföldi zarándok látogat el a Hargita megyei szakaszra (ebbe nincsenek benne a magyarországi zarándokok).

[6] https://visitharghita.com/hu/places/via-mariae-lcm2cdnw7idtww
[7] Forrás: Az Erdélyi Mária Út Egyesület igazgatójával készített interjú

Már van egy nemzetközi szervezésben is megrendezésre kerülő zarándoklat is, az Egy Úton zarándoknap (A Mária Út teljes szakaszán, Ausztriában, Erdélyben és Magyarországon egy közös célért, az egységért szervezett zarándoklatot, amelyen több ezren vesznek részt évente. Ez rendszerint egy tematikus zarándoklat, amelynek az alábbi témakörei voltak eddig:
2014: I. családokért
2015: II. keresztény egységért
2016: III. gyerekekért
2017: IV. gyermekre várókért
2018: V. az édesanyákért
2019: VI. az édesapákért
2020: VII. a világ testi és lelki egészségéért
2021: VIII. a család felelős férfi tagjaiért
2022: IX. a békéért.

Az erdélyi Mária úton megszervezett és nyilvántartásba is kerülő zarándoklatok:

- EKE zarándoklatok 2016-2019 (3 napon keresztül naponta 70-80 ember)
- Iskola másként zarándoklatok 2016-2018, amelyen 900 gyerek vett részt 3 év alatt
- Mária Maratón: 2016-2019 Átlagos részvételi szám:50
- Szakrális Maratón 2016-2019 (Csíksomlyóra, Mikházára, Kolozsvárra, Uzba) Átlagos részvételi szám: 350 személy
- Az utolsó 100 km Csíksomlyóra: 2018-2019 Átlagos részvételi szám: 60. Ez a zarándoklat idén májusban is megrendezésre kerül.

A pünkösdi lovas zarándoklat: 2018-2019. Átlagos részvételi szám: 140 lovas

Kerékpáros zarándoklatok:

Csíksomlyó –Füzesmikola- Máriapócs- Máriazell- Medjugorje- Czestochowa 2011-óta. Átlagos részvételi szám: 100-150 személy.

Helyi zarándoklatok:

- 2012-2019: Élő Rózsafüzér zarándoklat Csíkszeredában. Átlagos részvételi szám: 200 személy.
- tematikus zarándoklatok (Csapatépítő, gyógyító, lovas, kerékpáros). Átlagos részvételi szám: 15-50 személy.
- Hargita Megye Tanácsa munkaközösségének zarándoklatok évente egyszer kb. 50 személy részvételével.

A mélyinterjúk során az is kiderült, hogy a Magyarországon az idén kb. 170 zarándoklatot szerveznek meg:

„Az év egyelőre nagyon jól áll, tehát a magyarországi viszonylatban meg felvidéket is úgy látom. Kb. 170 zarándoklatot tervezünk az idei évben, ami már biztos Magyarországon.

Új kezdeményezés, hogy minden héten van zarándoklatunk Budapesten, van rá igény hála Istennek. Van Balaton fölött is minden héten zarándoklat.

Azok a korábbi zarándoklatok, amikre sor került a járványhelyzet előtt, mint például a Balatonalmádi is, ami 20 éve van, ezek végül is mind visszatérnek" (K.Zs.).

Összességében a Mária utas zarándoklatok iránti érdeklődés is növekvőnek tűnik, viszont ennél részletesebb statisztikákkal nem rendelkezem az erdélyi Mária utat illetően, ezért a zarándoklat népszerűségének vizsgálatára az El Camino adatait nézem meg, amelyek 2018-ig elérhetőek a weboldalon[8].

Az adatok alapján látható, hogy a zarándokok száma növekvő tendenciát mutat. 2004 és 2018 között a gyalogos zarándokok száma megduplázódott. 2010-ben kiemelkedőek az adatok, abban az évben az átlagosnál több zarándok indult el az úton, mert az szent év volt, ilyenkor megnövekszik a zarándoklatok iránti érdeklődés. A biciklis zarándokok száma ingadozik, de számottevően nem változott. A lovas zarándokok száma mutat egy csökkenő tendenciát, viszont 2016-tól vitorlás zarándokokat is nyilvántartanak. 2018-ban 130 személyt, továbbá a nyilvántartásban vannak kerekesszékes zarándokok is, évente ötven és száz között vannak nyilvántartva.

[8] Forrás: https://oficinadelperegrino.com/en/statistics/

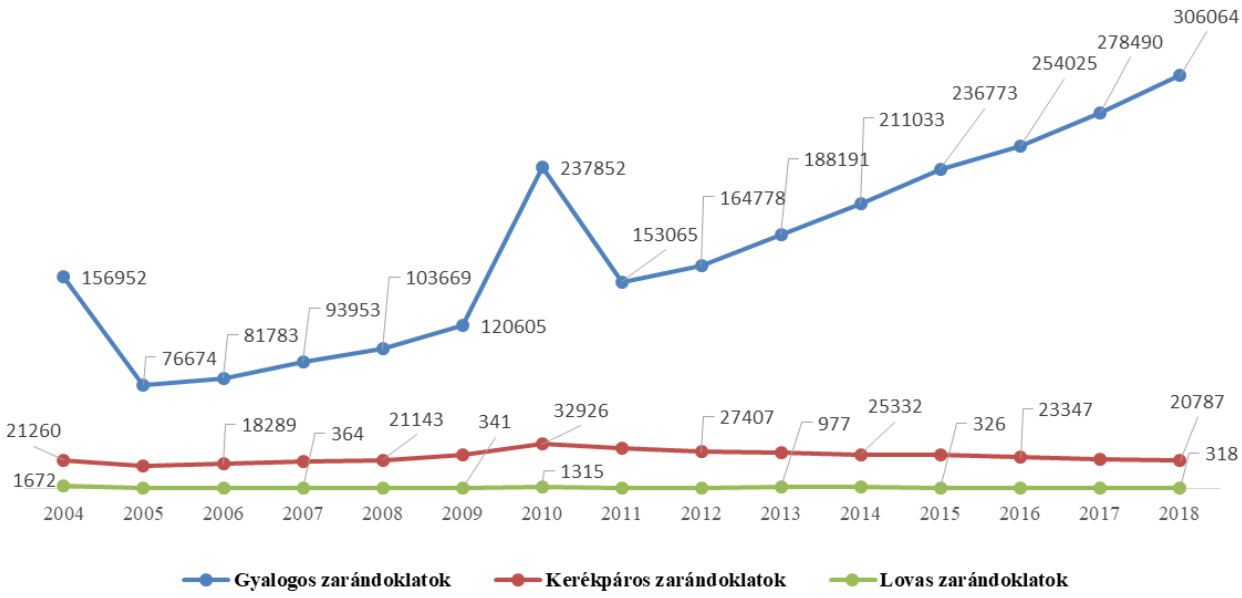

10. ábra: A zarándokok számának alakulása az El Caminon 2004-2018
Forrás: oficinadelperegrino.com, saját szerkesztés

III.3. A primer kutatás eredményei

A kérdőíves felmérés során a több felületen való népszerűsítéssel földrajzilag szétszórt, korban és végzettségben sokszínű alapsokaságot szándékoztam megcélozni. 2 hónap alatt 170 válasz érkezett be, amelyek az alapsokaságra nem reprezentatívak és a szocio-demográfiai paraméterek mentén az alábbiakban bemutatót arányban oszlanak meg.

A zarándokok szocio-demográfiai háttere

A válaszadó személyek 64%-a nő és 36% pedig férfi. Korcsoport szerinti bontásban a legtöbb személyt, azaz a válaszadók több mint felét a középkorosztályba soroltam. Fiatal a válaszadók 28% és az idősebb korosztályba tartozik a válaszadók 19%-a. Dolgozatomban fiataloknak tekintem azokat, akik 1983-ban vagy azután születtek, azaz a 40 éves vagy annál fiatalabb személyeket. Középkorosztályúnak tekintem a 41 és 60 év közötti válaszadókat és az idősebb korosztályba azokat soroltam, akik 60 évnél idősebbek.

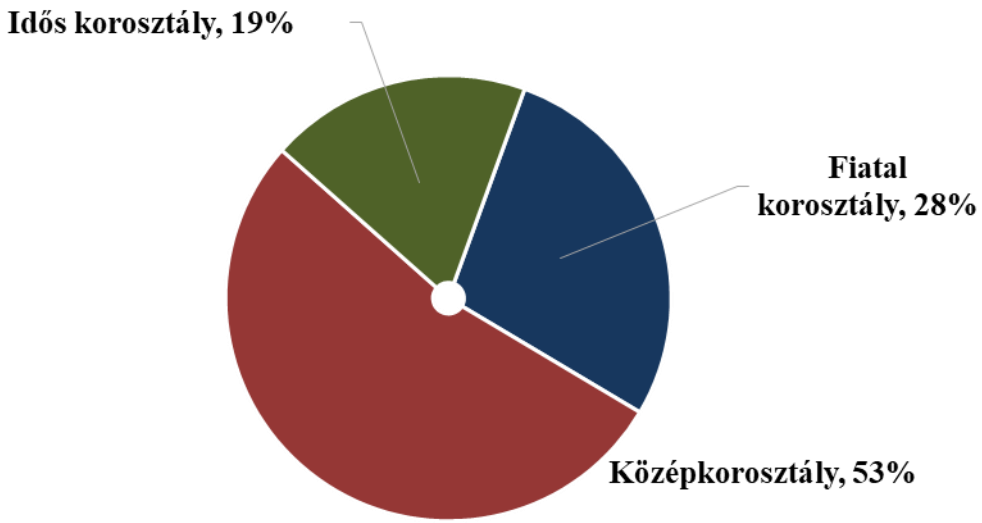

11. ábra: A válaszadók korosztály szerinti csoportosítása, (%)
Forrás: Saját kutatás és szerkesztés, 2023

A válaszadók 60%-a alkalmazott, 16% nyugdíjas és 18% pedig vállalkozó. Az egyéb kategóriába a kérdőívet kitöltök 6%-a került be. Ők diákok, munkanélküliek és a gyereknevelési szabadságon lévő személyek.

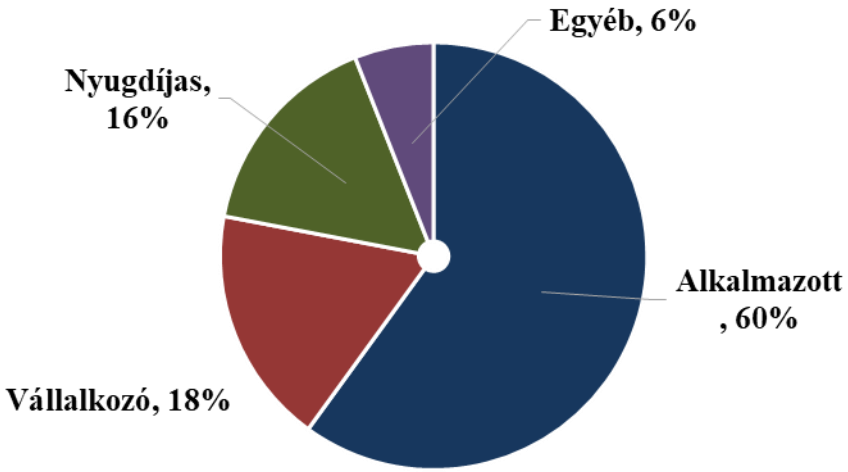

12. ábra: A válaszadók eloszlása az aktív munkavállalási státusz tekintetében, (%)
Forrás: Saját kutatás és szerkesztés, 2023

A munkavállaló válaszadók közel kétharmada értelmiségi, szellemi munkával foglalkozik. 16% a munkahelyén vezető pozícióban van és 16% pedig szakmunkás.

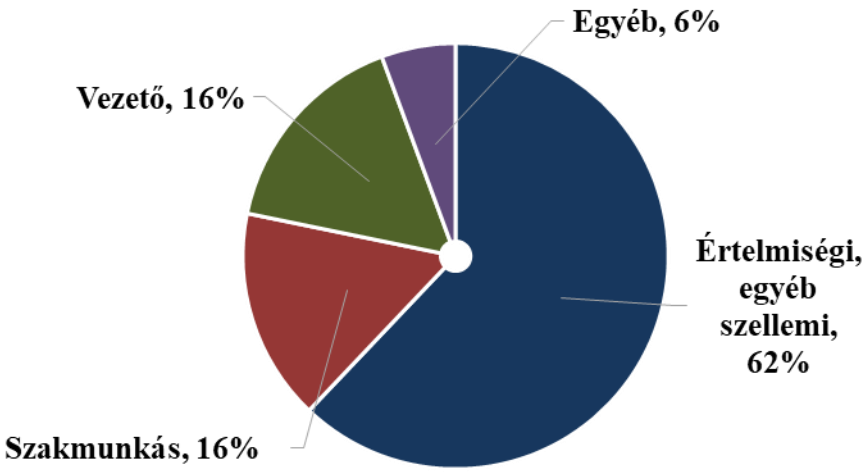

13. ábra: Az aktív munkaerőpiaci státusszal rendelkező válaszadók eloszlása, (%)
Forrás: Saját kutatás és szerkesztés, 2023

A válaszadók közel kétharmada magyarországi válaszadó, egy harmad pedig romániai, túlnyomó többségében Hargita és Kovászna megyei válaszadó. Véleményem szerint, ennek az oka, hogy a több napos, az otthoni környezetből kiszakító zarándoklatoknak a magyarországi lakosság körében nagyobb népszerűsége van, mint Hargita és Kovászna megyében. Ennek okán a magyarországi zaránkokoknak lényegesebb az on-line kapcsolattartás, tanácsok, információk on-line, ismeretlenek közötti átadása. Erre ideálisak a Facebook csoportok, így a felmérések és kérdőívek is hamarabb célba érnek az ő esetükben, mint az erdélyi zarándokok körében.

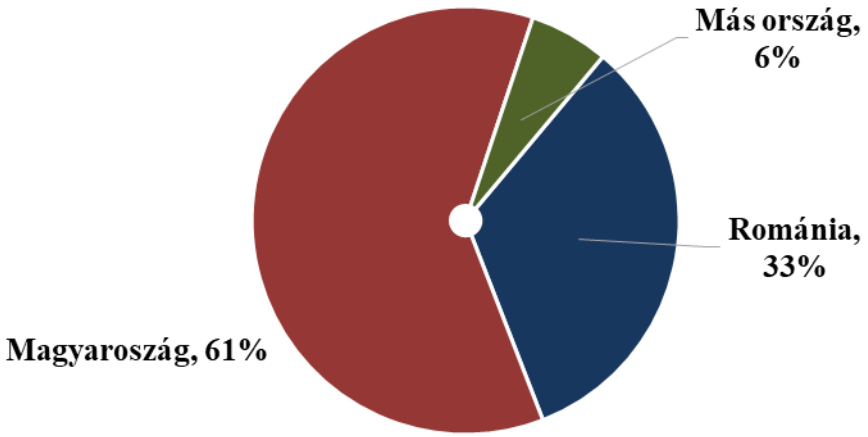

14. ábra: A válaszadók lakhely szerinti eloszlása, (%)
Forrás: Saját kutatás és szerkesztés, 2023

A válaszadók állandó lakhelyének megjelölt települések fele városi ranggal rendelkezik, egynegyed főváros, ebben az estben Budapest és szintén egynegyed község vagy falu.

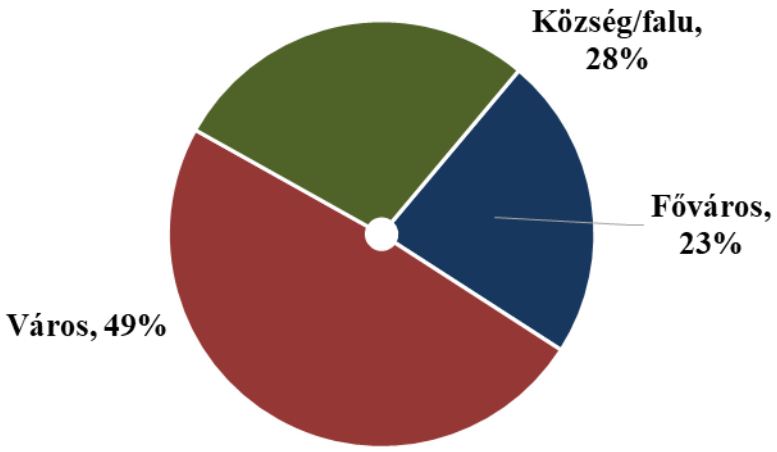

15. ábra: A válaszadók lakhelyének típus szerinti eloszlása, (%)
Forrás: Saját kutatás és szerkesztés, 2023

A

felekezeti hovatartozás tekintetében a római katolikusok túlnyomó többségben vannak, azaz a válaszadók 77% jelölte ezt meg. 10% református és 6% ateistának tartja magát vagy nem vallásosnak. 6% egyéb vallást jelölt meg, mint például unitárius vagy görög katolikus.

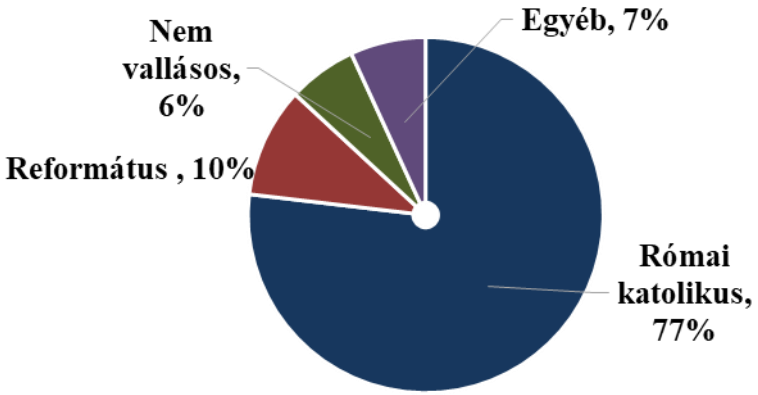

16. ábra: A válaszadók felekezet szerinti eloszlása, (%)
Forrás: Saját kutatás és szerkesztés, 2023

Bár az előző kérdés a felekezeti hovatartozásra vonatkozott, úgy gondolom, hogy a témám tekintetében az is elengedhetetlen paraméter, hogy felekezettől függetlenül ki mennyire tartja

magát vallásosnak. A válaszadók fele, azt vallja magáról, hogy vallásosak, de nem követik az egyház tanításait. Egyharmaduk pedig az egyház tanításai szerint tartja magát vallásosnak. 15% pedig nem vallja magát vallásosnak. 3% nem tudja egyértelműen eldönteni erre a kérdésre a választ.

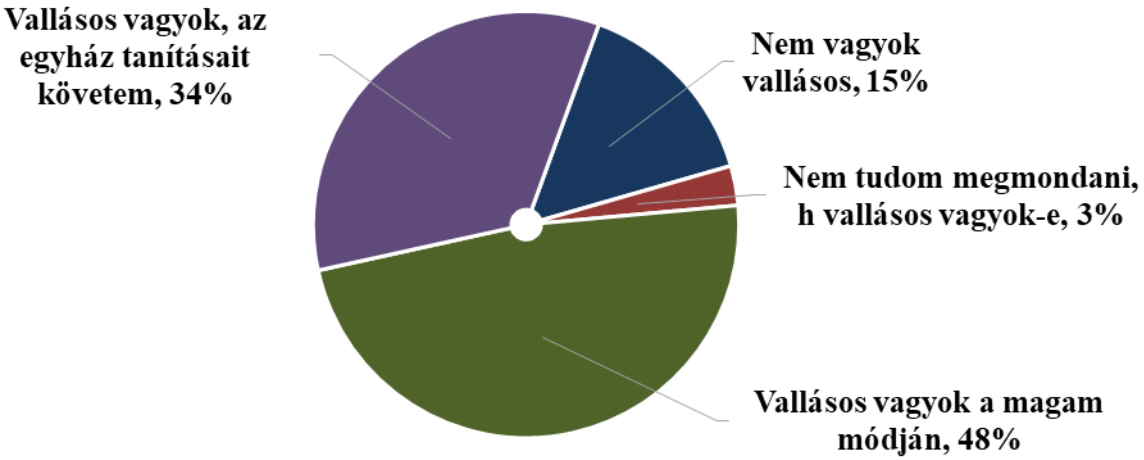

17. A válaszadók eloszlása a vallásosság tekintetében, (%)
Forrás: Saját kutatás és szerkesztés, 2023

A megkérdezettek 31%-a soha nem jár templomba vagy csak nagyon ritkán. Egynegyedük a vallásos ünnepek alkalmával jár templomba és a válaszadók közel fele állítja azt, hogy havonta legalább egyszer jár templomban, ezen személyek fele pedig heti rendszerességgel.

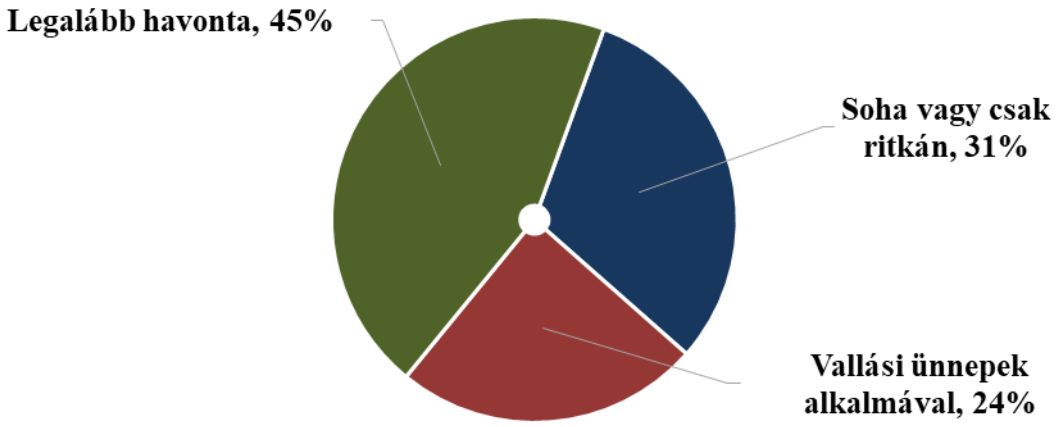

18. A válaszadók eloszlása, annak tekintetében, hogy általában milyen gyakorisággal járnak templomba, (%)
Forrás: Saját kutatás és szerkesztés, 2023

Mivel a 21. században a zarándoklatok komolyabb pénzügyi megterheléssel is járhatnak, ezért a válaszadók véleményét a pénzügyi helyzetükkel kapcsolatosan is megkérdeztem.

A megkérdezettek közel kétharmada úgy gondolja, hogy átlagosan él. Egy kevéssel több, mint egynegyedük úgy vélekedik, hogy némiképp jobban él, mint az átlag. 5% pedig sokkal jobban él az átlaghoz viszonyítva. 5% pedig úgy gondolja, hogy az átlag alatti életszínvonalon él.

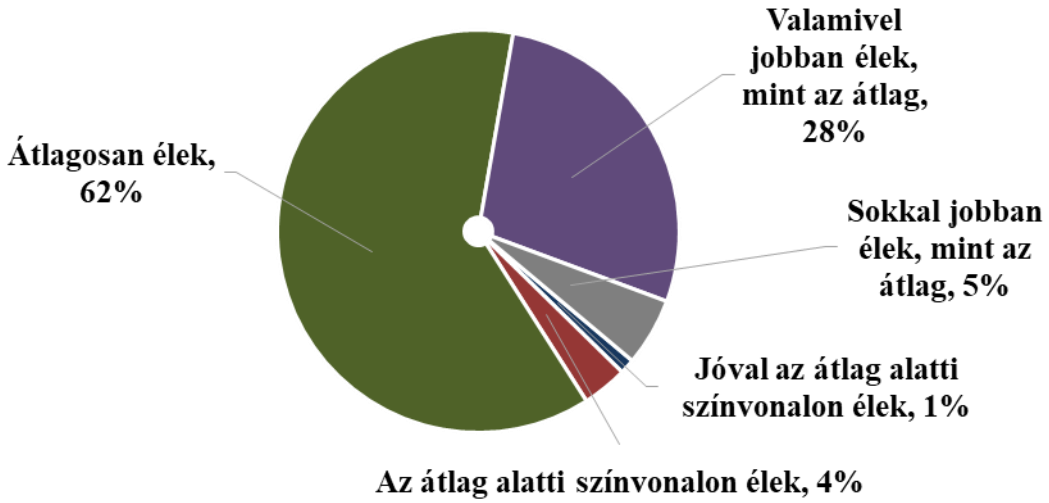

19. A válaszadók életszínvonalukról kialakult véleményük szerinti eloszlása, (%)
Forrás: Saját kutatás és szerkesztés, 2023

A válaszadók eddigi zarándok tapasztalatai

A válaszadók 82%-a járt már zarándoklaton és 18%, aki eddig még nem zarándokolt, viszont már tervezi az első útját.

A kérdőívet kitöltő zarándokok több mint fele járt az El Caminon, 44%-uk járt a Mária úton és 35% a Hargita megyei szakaszon is zarándokolt. A válaszokból kiderül, hogy a zarándokok nagy része, már többször is volt úton és azok, akik még csak egy alkalommal zarándokoltak, a jövőben terveznek még többet is: „*Többször is voltam, Csíksomlyóra Marosvásárhelyről (autóval, majd ténylegesen Mária úton lóval 2018-tól minden évben), 2017-ben Czestochowa (zarándokvonat), 2019-ben Máriapócs (autóval), 2022 Medjugorje (autóbuszos vezetett zarándoklat)”*. „*Többször is voltam, de csak kisebb útszakaszokon Hargita megyében*”. „*2013 Kolozsvár Csíksomlyó, 2016 Csíksomlyó Budapest, 2017 Kolozsvár Csíksomlyó, 2018 Kolozsvár Csíksomlyó, 2019 Kolozsvár Csíksomlyó*”. A válaszadók 11%-a járt a Mária úton és az El Caminon is.

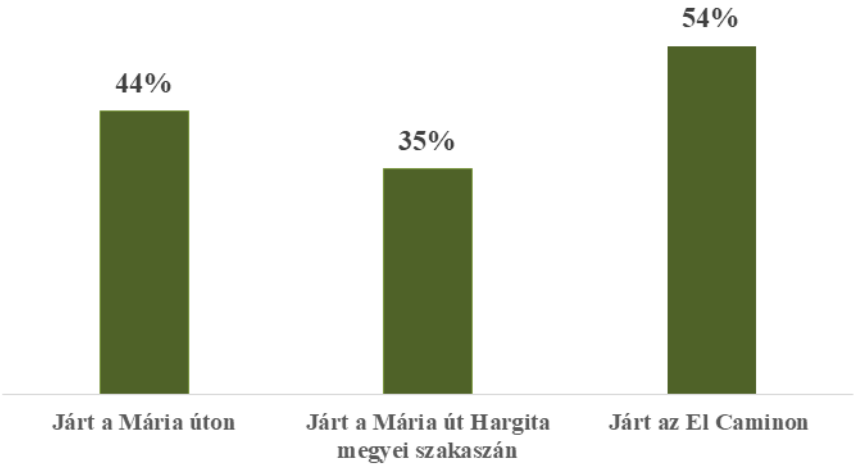

20. ábra: A válaszadók zarándoklatainak eloszlása, (%)
Forrás: Saját kutatás és szerkesztés, 2023

Mivel sokszor teljesen más az útvonal és teljesen más szolgáltatásokat vesznek igénybe, azok, akik gyalogosan járják be a Mária utat, mint azok, akik lóháton vagy biciklivel, esetleg az autóbuszos zarándoklaton részt vevő személyek, ezért azoktól a személyektől, akik a Mária úton zarándokoltak, megkérdeztem azt is, hogy milyen módon zarándokoltak. A válaszadók 71%-a gyalogosan zarándokolt, 16% lóháton, 16% biciklivel és 24% pedig autóbuszos vagy vonatos zarándoklaton vett részt. A válaszadók 10%-a legalább kétféle módon járt zarándoklatra, van egy válaszadó, aki az általam felsorolt minden módon tett meg már zarándoklatot. Tehát zarándokolt gyalogosan, részt vett már lovas zarándoklaton, biciklivel is „utazott”, valamint autóbusszal és vonattal is.

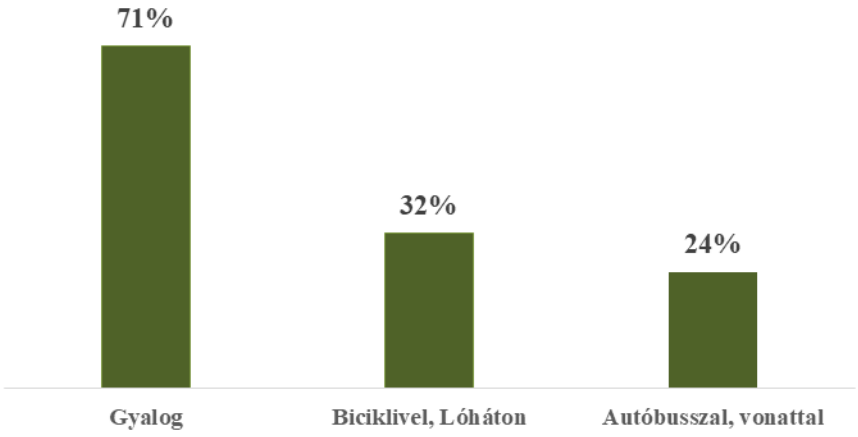

21. ábra: A válaszadók zarándoklatainak a módja, (%)
Forrás: Saját kutatás és szerkesztés, 2023

Azok között a válaszadók között, akik jártak a Mária úton a legnépszerűbb útvonal Csíksomlyó fele van (lásd 21. ábra). A zarándokok 90% zarándokolt ezen az útvonalon, ezt követi Máriapócs, ahová a válaszadó zarándokok egynegyede járt. Úgy a magyarországi, mint a romániai válaszadók körében is a Mária út Csíksomlyó irányába a leglátogatottabb. Az El Camino esetében pedig a francia útvonal.

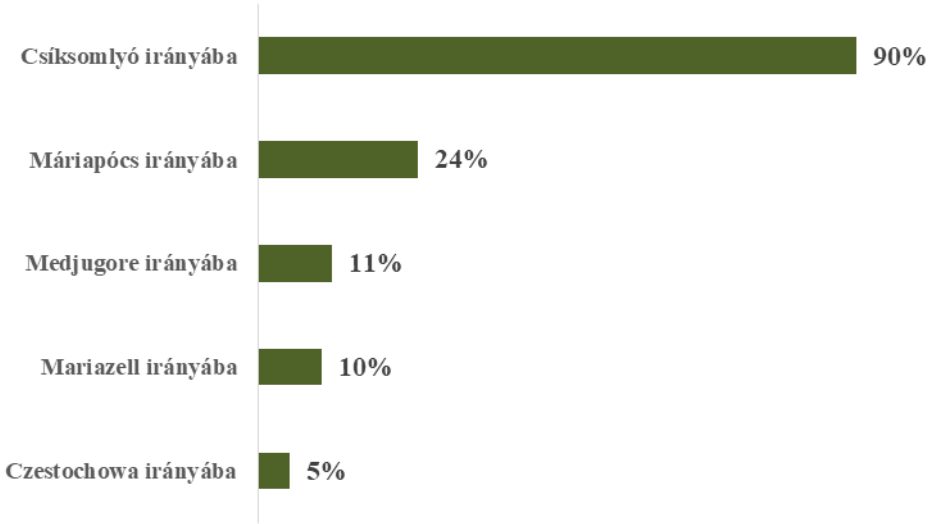

22. A Mária utas zarándoklatok iránya, (%)
Forrás: Saját kutatás és szerkesztés, 2023

Amint az alábbi ábrán is látható, azon válaszadóknak a 86%-a, akik gyalogosan zarándokoltak a Mária úton csoportosan vagy valakivel közösen tették meg az utat. További 2% általában valakivel zarándokolt, de nem mindig és csupán 9%, aki az egész zarándoklatán egyedül gyalogolt. A biciklis zarándokok esetében is hasonló az eloszlás.
Az El Caminon már kétszer annyian zarándokoltak egyedül. Látható, hogy a válaszadók több mint fele egyedül vagy leginkább egyedül zarándokolt, ami véleményem szerint a nagyobb biztonságérzetnek tudható be.

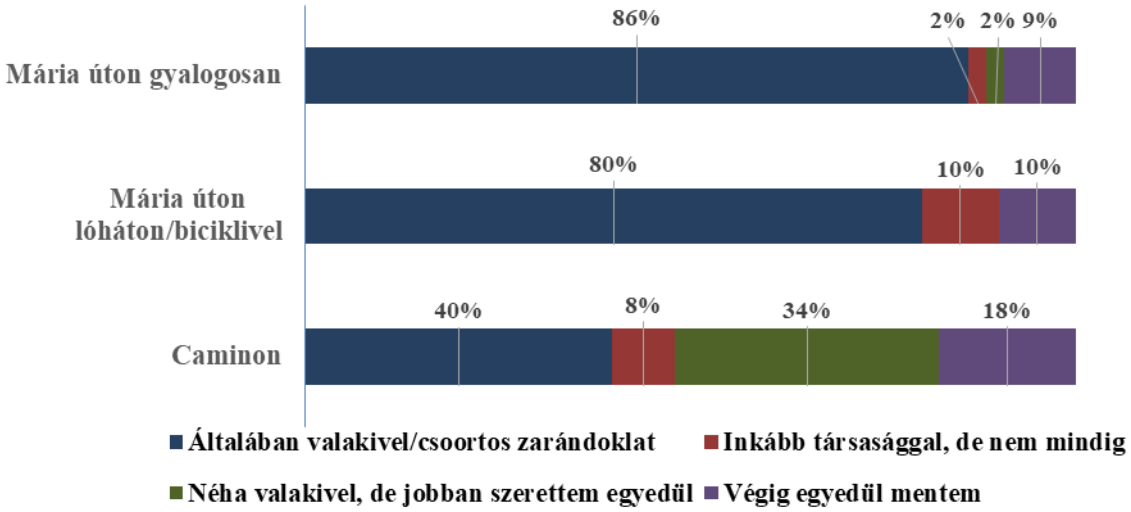

23. ábra: A válaszadók eloszlása, annak függvényében, hogy egyedül vagy csoportosan zarándokoltak, (%)
Forrás: Saját kutatás és szerkesztés, 2023

A fentieket igazolja az idegenvezetők szolgálatait igényvevő válaszadók eloszlása is (lásd 23. ábra). A Mária úton gyalogszerrel közlekedő személyek közel fele igénybe vette az idegenvezetők szolgáltatásait. Szintén a Mária úton, de a lóháton vagy biciklivel közlekedő zarándokok egynegyede volt idegenvezetővel. Az El Caminon viszont szinte mindenki (97%) idegenvezető nélkül volt és utólag is úgy gondolja,hogy nem is lett volna rá szükség.

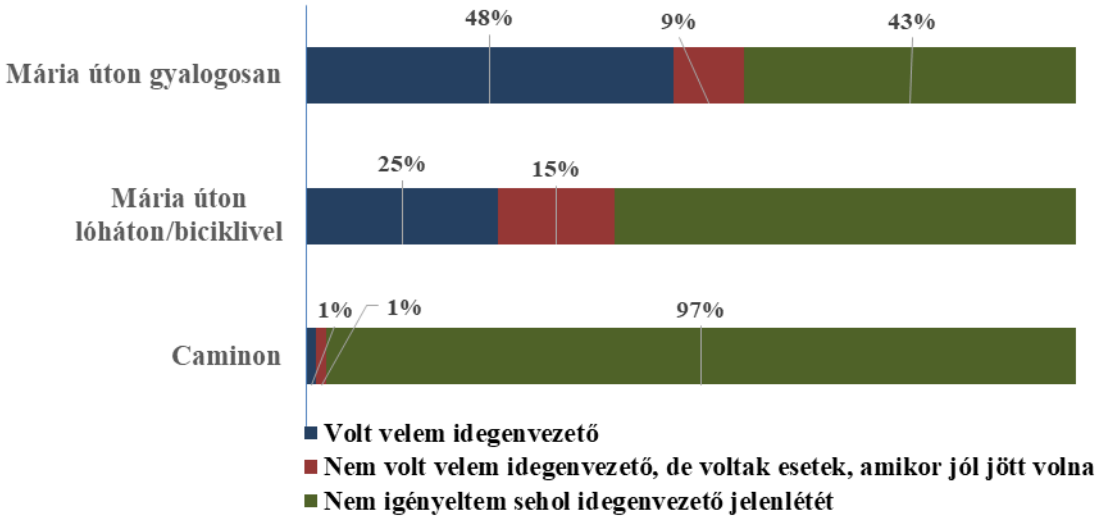

Figure 24. ábra: A válaszadók eloszlása annak függvényében, hogy elkísérte-e őket Idegenvezető, (%)

Forrás: Saját kutatás és szerkesztés, 2023

A mélyinterjúkból is az derül ki, hogy a Mária út különbözik az El Caminotól, sok esetben szükséges egy idegenvezető jelenléte, másképpen nem indulnak el a zarándokok: „*A zarándokoknak az igénye összefügg az út viszonyokkal, struktúrával, biztonsággal, helyismerettel. Tehát, ha összehasonlítom az El Caminoval, az individuálisan teljesíthető út. Elindulsz biztonságban, egyedül mész, az egész állami apparátus, a helyi turisztikai szervezetek nagyon odafigyelnek, hogy a légy se ártson egy turistának, mert ha az árt, akkor úgy-e bizonytalanság következik be. Ott egyedül végig mehetsz nőként, fiatalként, gyerekként akárhogy. Nem történhet bajod azonkívül, hogy kimegy a bokád.*

Itt, nálunk a Mária-út vadabb. Jönnek volt El Caminosok, legyenek osztrákok, franciák, lengyelek, akik elmondják a végén, hogy ez vadabb. Jönnek az idén is Hollandiából, mert tetszett nekik a csend, a vadság, de ugyanakkor van egy félelem is, amit a helyiek is elmondanak, hogy inkább mennek az El Caminora, minthogy jöjjenek a Mária- útra, mert nem mernek elindulni a kutyák, a medvék miatt vagy nem tudnak annyira tájékozódni. Sajnos, itt a lakosság, a helyi önkormányzat és a turisztikások részéről még nincs kifejlődve annyira az együttérzés, esetleg, hogy magukénak érzik. Így ha egy tábla leesik, lefújja a szél stb., akkor azt később vesszük észre, később tudjuk javítani, mert más nem foglalkozik ezzel. És igazából itt azért mennek csoportosan, mert szükség van egy zarándok vezetőre, hogy biztonságban érezzék magukat” (M.S.).

Szálláshelyek a zarándokutak során

A válaszadók túlnyomó többsége a zarándoklatok ideje alatt zarándokszállásokon szállt meg. Emellett a Mária út esetében a válaszadók még említést tesznek arról, hogy magánházaknál szálltak meg kiadó szobákban, erre az El Camino esetében nem tesznek említést. A panziókat/hosteleket/ mindkét út esetében igénybe vették, viszont csak elenyésző mértékben. Néhány személy vitt sátrat magával az útra és előfordultak olyan esetek is mindkét úton, hogy a templomok nyújtottak szállást egy-egy éjszaka a zarándokoknak és voltak esetek, amikor a helyzet hozta a megoldást: „*Sátor, Ausztriában a kolostorokban kaptam néha szállást, Svájcban egyszer befogadtak egy 5 csillagos szállodába, Franciaországban aludtam egy várban, illetve a farkasrezervátumban található, felújított skanzenben. Istálló, romos ház, illetve Svájcban aludtam egy wc-ben, ahol padlófűtés, szőnyegpadló, és minden kényelmi felszerelés adott volt. Illetve aludtam magán lakásban is, ahova egy-egy éjszakára befogadtak az ott lakók*".

Az El Camino szálláshely választéka sokkal nagyobb, mint a Mária úton. A spanyol úton van lehetőség összkomfortos szálláshelyek felkeresésére is, viszont a Mária úton nincs nagy választék, nagyjából egy árkategóriába sorolhatóak szálláslehetőségek. A mélyinterjúk során kiderült, hogy a zarándokok a pénzügyi helyzetüktől függően sokszor kényelmesebb és drágább szállásokat vennének/vesznek igénybe: „ *(…)én kettősségnek érzem, de alapvetően itt az a standard válasz van, aki minőségibb szolgáltatásra vágyik, van, aki nem. A fejlesztéspolitika Magyarországon azt követi, hogy jobb szolgáltatások biztosítsanak. Tehát a nagy kegyhelyek, azok próbálnak jobb szállásokat biztosítani. Például érdemes megnézni mátraverebélyi Szentkutat, az egy nagyon jó pozícióban lévő kegyhely most Magyarországon a vallás turizmus szempontjából. Ott komoly fejlesztések valósulnak meg: sportpályák, a szállás is jó, étteremmel, mindennel. Én nem vagyok meggyőződve róla, hogy kellenek sportpályák, meg hasonló fejlesztések a kegyhelyekre*" (K.Zs.).

A szabadidő eltöltése a zarándokutak során

A Mária úton a gyalogos zarándokok közel fele önmegismeréssel, önfejlesztéssel töltötte a szabadidejét. A lovas és biciklis zarándokok esetében is hasonló az eloszlás. A buszos és vonatos zarándoklatok esetében sokkal magasabb azoknak az aránya, akik hitgyakorlással töltötték az idejüket, ennek véleményem szerint az a magyarázata, hogy ezek szervezet csoportok, ahol a szabadidős tevékenységek között hasonló tematikájú programok vannak, valamint, hogy a buszos és vonatos zarándoklatokra az idősebb korosztály tagjai jelentkeznek.

A válaszadók csupán 10%-a állította azt, hogy nagyrészt hitgyakorlással töltötte az idejét, viszont sokkal többen töltötték az idejüket szórakozással, kikapcsolódással.

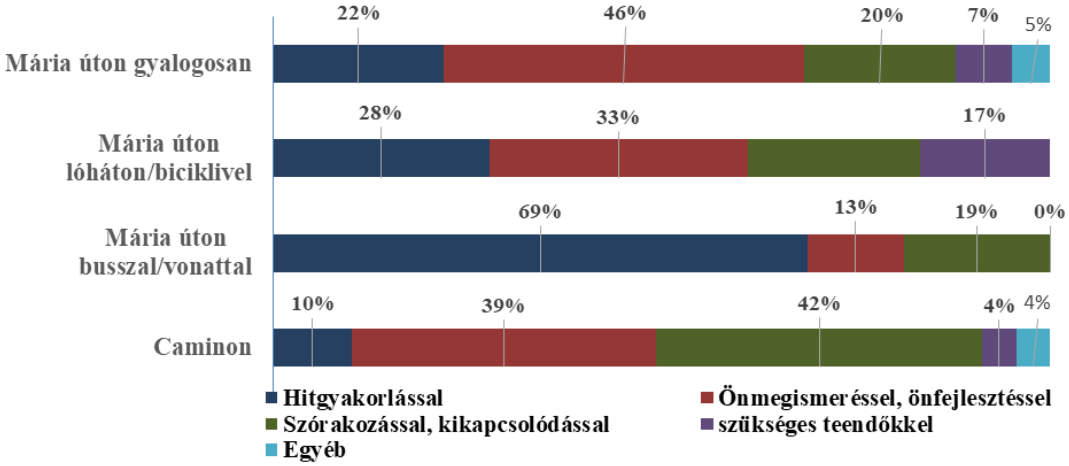

25. ábra: A szabadidő eltöltésének eloszlása, (%)
Forrás: Saját kutatás és szerkesztés, 2023

Részletesebben a Mária úton zarándoklaton résztvevőkre vonatkozó adatokat vizsgálom és amint a 25. ábrán is látható, legnagyobb arányban az idősebb korosztály töltötte hitgyakorlással az idejét, ezzel ellentétesen a fiatalabb korosztály kevesebbszer töltötte az idejét hitgyakorlással. Az ők esetükben kétszer annyian töltötték az idejüket szórakozással, kikapcsolódással, mint az idősebb korosztály tagjai. Viszont minden korosztály esetében a legtöbb válaszadó önmegismeréssel, önfejlesztéssel töltötte a szabadidejét.

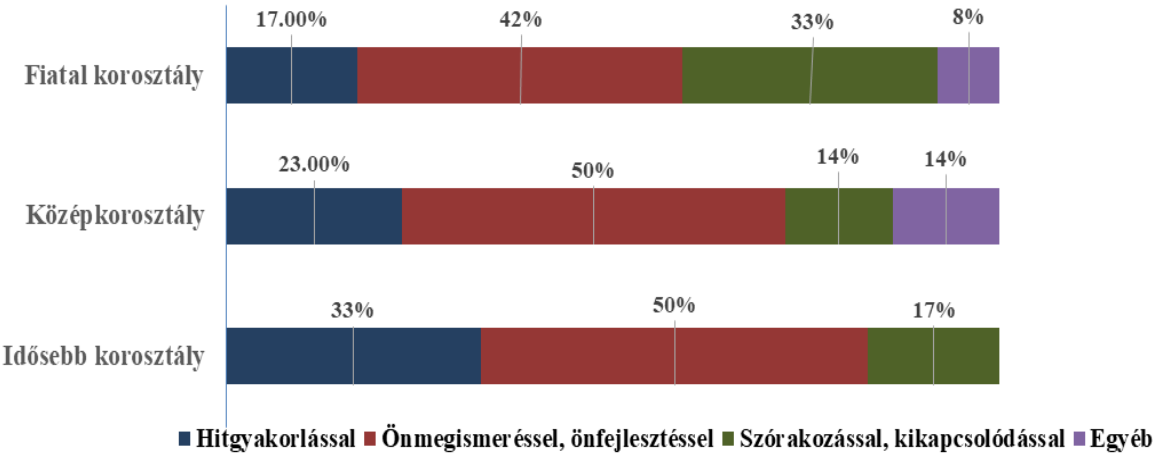

26. ábra: A szabadidő eltöltésének eloszlása korosztály szerinti bontásban, (%)
Forrás: Saját kutatás és szerkesztés, 2023

Tehát a szabadidős tevékenység kialakításánál figyelembe kell venni, hogy az önfejlesztő programok és előadások nagyobb eséllyel keltik fel minden korosztályt érdeklődését.

Amennyiben egy bizonyos korosztály szeretnénk megcélozni, akkor a fiatalabbak esetében nagyobb hangsúlyt kell fektetni a szórakozási, kikapcsolódási lehetőségekre, míg az idősebbek esetében a hitgyakorlás és vallásgyakorlás lehetőségét kell biztosítani.

A mélyinterjúkból kiderül, hogy a programok, a közösségi összefogás fejlesztése lényegesebb, mint a szálláshelyek és vendéglátó egységek bővítése. „*(…) aki a közösségi élményre vágyik, azoknak inkább a közösségi szervezésében vannak elvárásai. Legyen egy szervező, aki ezt tudja biztosítani, de lehet az a helyi plébános, zarándokvezető, akárki. Ez az infrastrukturális elvárás szerintem Közép Európában. Én ezt érzem a legerősebbnek, szemben azzal, hogy éppen milyen a szállás.*

Például vannak olyan zarándoklataink, mint Kőszeg-Mariazell, az egy hagyományos zarándoklat most már több mint tíz éve. Ez egy nagyon autentikus zarándoklat.

Egy este például a tűzoltószertárban alszanak, a földön. Rosszabbak a körülmények, mint Magyarországon, de mégis májustól kezdve folyamatosan mennek az emberek rajta, mert nagyon szép az útvonal és a zarándoklat vezetők, akik azt felkarolták, nagyon hitelesek, és nagyon jól át tudják adni, hogy milyen ez a zarándoklat és persze, a végcél is szép és nincs hozzá infrastruktúra” (K.Zs.).

A zarándokutak infrastruktúrájával kapcsolatos elégedettség

Mivel a Mária úton nem minden esetben egyezik meg az útvonal, ha valaki gyalogosan vagy lóháton zarándokol, ezért külön kérdeztem rá minden esetben, hogy mennyire elégedettek a Mária út infrastruktúrájával. Ehhez a válaszadók egy egytől négyig tartó skálán kellett megjelöljék a véleményüket és az alábbi ábrákon a kérdésekre beérkező válaszok átlaga látható, ahol az egy az egyáltalán nem elégedettet jelenti és a négy pedig a teljes mértékben elégedett.

Amint az alábbi ábrán is látható az El Caminoval összehasonlítva a Mária úttal kevésbé elégedettek a válaszadók. Kivételt képez az idegenvezetés, viszont a hasonló szolgáltatásokat az El Caminon nem igazán veszik igénybe.

Összességében a válaszadók inkább elégedettek az infrastruktúrával, biztonsággal és a jelzőtáblákkal, viszont a jelzőtáblákkal kapcsolatosan több olyan válasz is érkezett, amelyekben nem tartják elegendőnek az út menti táblákat.

A nyílt kérdésekből kiderül, hogy a gyalogosan és lóháton/biciklivel zarándokló személyek számára a félelem érzetet a kóbor kutyák, pásztorkutyák és a medvék jelenléte okozza: „*A kutyák és a medve miatt mindig kétszer meggondoljuk, hogy menjünk-e*”.

Azok, akik gyalogosan vagy lóháton zarándokoltak egyaránt problémának találják a kutyákat és a jelzések hiányát is. A lovas zarándokok esetében többen jelölték, hogy az útszakaszok

sem mindig láthatók, hogy hol kellene menni „*Lovaknak alkalmas útszakaszon a jelzések hiánya*”, „*Előfordult lovas zarándoklaton, hogy amelyik útvonalon mentünk az egyik évben, a másik évben már egy része, mint magánterület villanypásztorral volt elkerítve, így nagy kerülőt kellett tenni*”.

A Mária út esetében a táblák és jelzések hiánya miatt kissé elégedetlenebbek a zarándokok, viszont a jelzések „pótlására” is szolgáló idegenvezetéssel elégedettek a válaszadók: „*Így idegenvezetővel nem voltak kellemetlenségek, de hanem eltévedtem volna és féltem volna a pásztorkutyáktól*”.

A többség jelezte a táblák és jelzések hiányát, de volt egy-két válaszadó, aki szerint ez nem okozott problémát: „*Az utak jól ki vannak jelölve, legalábbis a Hargita megyei szakaszon és Márianosztra felé ezt tapasztaltam*”.

Több válaszadó is úgy fogalmazott a nyílt kérdéseknél, hogy a zarándokoknak nincsenek és ne is legyenek nagy elvárásai „*Egy zarándoklat során, hogyha a hit vezérel, akkor nincsenek igényeid, nem kirándulni mész*”.

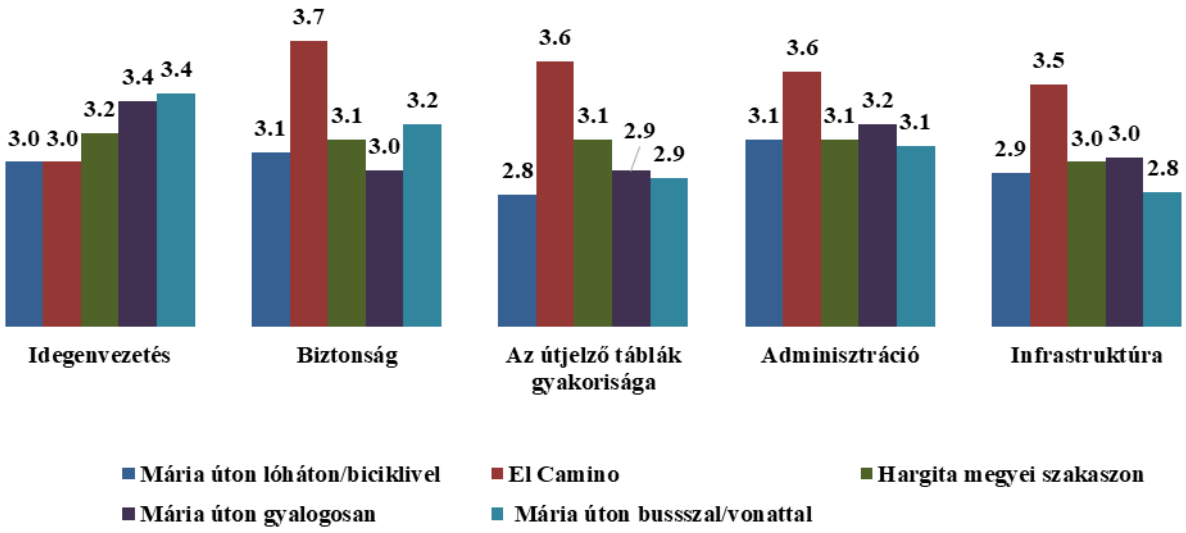

27. ábra: A Mária út infrastruktúrájával kapcsolatos elégedettség
Forrás: Saját kutatás és szerkesztés, 2023

Amint az alábbi diagramon is látható, a válaszadók elégedettek a szálláshelyek minőségével. A legkisebb az elégedettség a Hargita megyei szakaszon, viszont nem kiemelkedő az eltérés. A vendéglátó egységek esetében is Hargita megyében a legkisebb az elégedettség, ahol több olyan szakasz is van, ahol órákon keresztül nem található egy vendéglátó egység sem. Ahogyan a Mária Út Egyesület ügyvezető igazgatója fogalmazott „*ez az út sokkal vadabb,*

vadregényesebb, mint az El Camino", ennek a pozitív hozadéka az érintetlen táj és a természet közelsége, viszont hátránya, hogy a szolgáltatások nem annyira elérhetőek.

A válaszadók egy egytől négyig tartó skálán kellett megjelöljék a véleményüket és az alábbi ábrákon a kérdésekre beérkező válaszok átlaga látható, ahol az egy az egyáltalán nem elégedettet jelenti és a négy pedig a teljes mértékben elégedett.

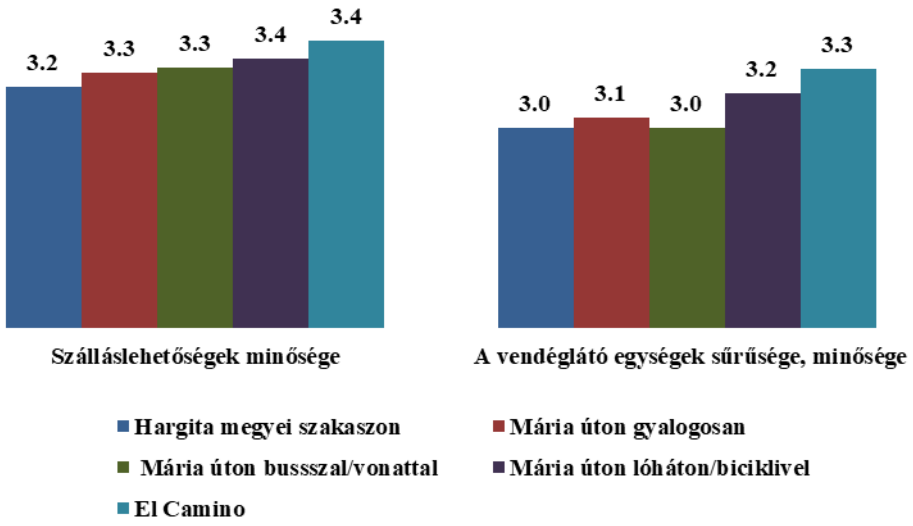

28. ábra: A vendéglátó egységekkel kapcsolatos elégedettség
Forrás: Saját kutatás és szerkesztés, 2023

A Mária úton busszal/vonattal zarándokló személyek körében kiemelkedően magas az elégedettség a templomok nyitva tartásával kapcsolatosan, ez annak is köszönhető, hogy ezek nagyrészt szervezett zarándoklatok és a templomok intézői is tudnak az érkezésükről és ha az adott időpontban zárva is lenne egy templom, attól erre az alkalomra kinyitják.

A válaszadók egy egytől négyig tartó skálán kellett megjelöljék a véleményüket és az alábbi ábrákon a kérdésekre beérkező válaszok átlaga látható, ahol az egy az egyáltalán nem elégedettet jelenti és a négy pedig a teljes mértékben elégedett.

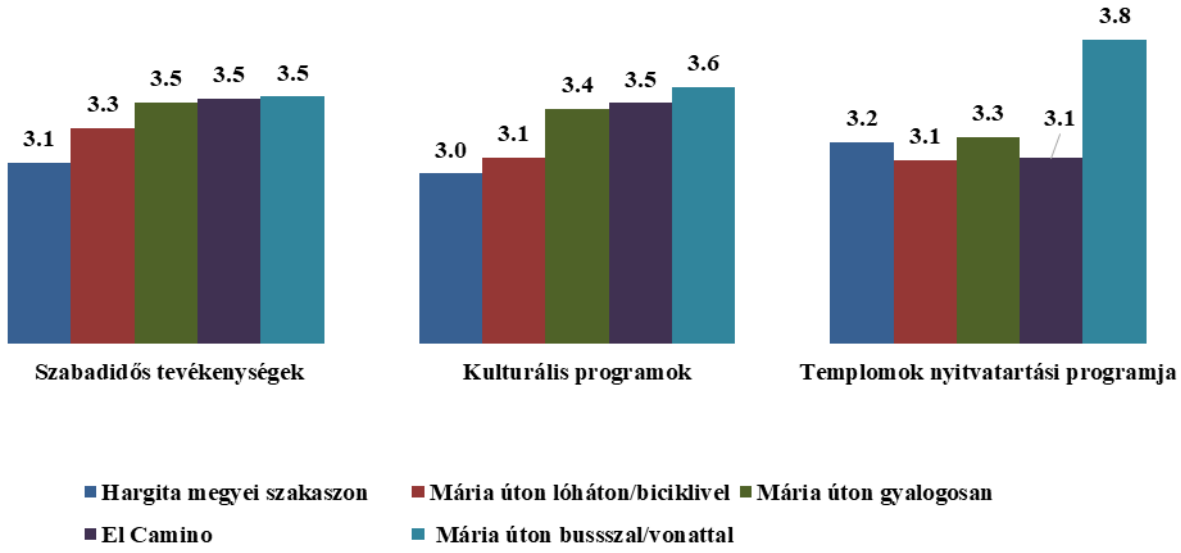

29. ábra: A válaszadók elégedettsége a Mária úton elérhető szabadidős tevékenységekkel

Forrás: Saját kutatás és szerkesztés, 2023

Összességében is a kulturális és szabadidős tevékenységekkel, programokkal a legelégedettebbek a válaszadók, viszont a Hargita megyei szakaszon valamivel alacsonyabb az átlagos elégedettség, viszont ez alól is vannak kivételek: „*Az út során a szervezéssel, a rugalmassággal és nem mellesleg a programokkal voltam nagyon megelégedve*”. Akik a infrastruktúrával és a szolgáltatásokkal kevésbé voltak megelégedve, ők a táj és a helyi lakosság pozitív vonásait emelték ki: „*Csodaszép helyeken jártunk és jó emberekkel találkoztunk*”. Viszont a helyiekkel való találkozás sem volt mindenki számára pozitív tapasztalat: „Talán annyi, hogy az út melletti falvakban nem tudnak róla. Csak látnak hátizsákos turistákat, de sok helyen nem tudják, hogy mi ez”, „*néha féltem a helyiektől és a kutyáktól*”.

A Hargita megyei szakaszt vizsgálva, elmondható, hogy ezen a részen is a templomok nyitvatartási programjával a legelégedettebbek a zarándokok. Ezt követi a szálláshelyek minősége, majd az idegenvezetés. A legkevésbé a vendéglátó egységek sűrűségével és minőségével elégedettek, ami betudható annak is, hogy az útszakasz gyakran az erdőkben és a hegyekben megy végig és ott semmilyen hasonló szolgáltatás nem áll a zarándokok rendelkezésére. Amennyiben hegyvidéki környezetben szeretnének több időt, esetleg egy éjszakát eltölteni, akkor a szükséges élelmet és sokszor az ivóvizet is maguknak kell a zarándokok biztosítsák. A szállás az erdőkben, a hegyvidéken a felépített menedékházakban

lehetséges vagy sátorban, viszont menedékház kevés van. Alkalom adtán megfelelő, de nincs annyi, hogy a minden napi távok után legyen mindig lehetőség hasonló szálláshelyek használatára, valamint ebben az esetben az alváshoz szükséges felszerelést is a zarándok magának kell biztosítsa (pl. hálózsák stb.).

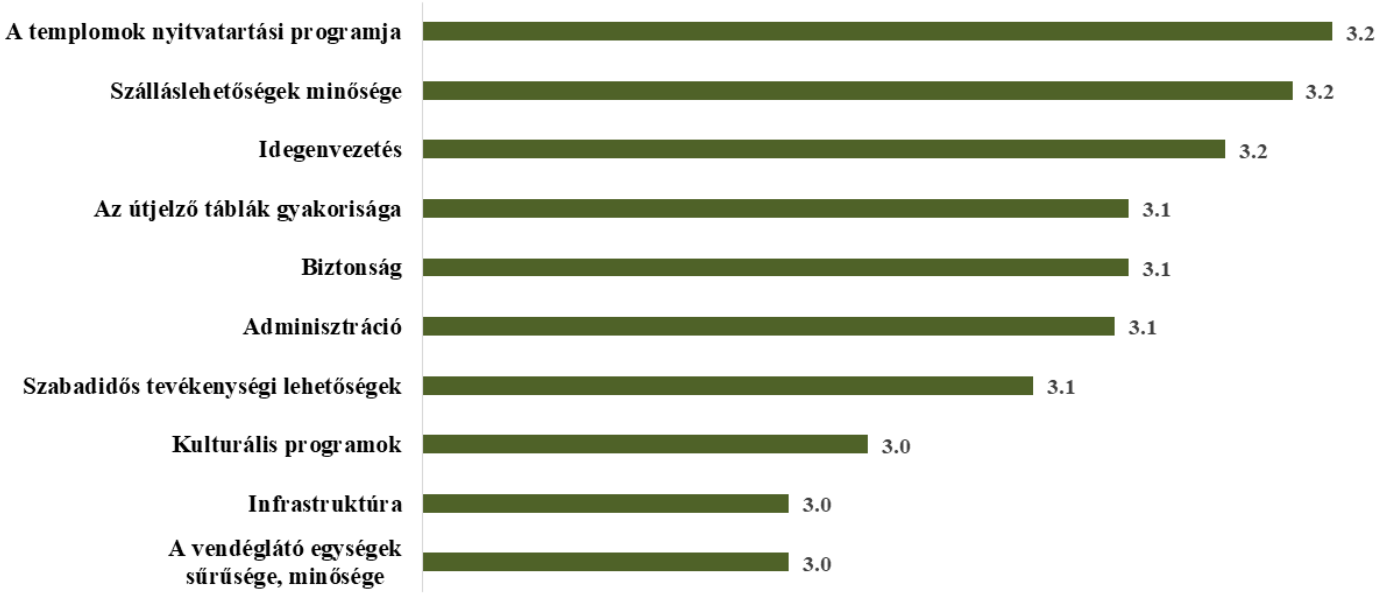

30. ábra: A Mária út Hargita megyei szakaszával kapcsolatos elégedettség rangsora
Forrás: Saját kutatás és szerkesztés, 2023

A Hargita megyei szakasszal kapcsolatos elégedettséget korcsoport szerinti bontásban is vizsgáltam, mivel eltérő lehet a korosztályok igénye és véleménye. Az idősebb korosztály a kulturális programok terén is talál hiányosságokat, addig a fiatalok ezzel kapcsolatosan jóval elégedettebbek. Összességében az idősebb korosztály a legkevésbé elégedett. Amint az alábbi táblázatban is látható a fiatal- és középkorosztály nagyon elégedett az idegenvezetéssel, míg az idősebbek kevésbé.

	Fiatal korosztály		Közép-korosztály		Idősebb korosztály
Infrastruktúra	2.90	Infrastruktúra	3.06	Kulturális programok	**2.00**
Szabadidős tevékenységi lehetőségek	3.00	A vendéglátó egységek sűrűsége, minősége	3.06	Idegenvezetés	2.25
Szálláslehetőségek minősége	3.00	Kulturális programok	3.18	Adminisztráció	2.50
A vendéglátó egységek sűrűsége, minősége	3.00	A templomok nyitvatartási programja	3.24	Szabadidős tevékenységi lehetőségek	2.75
Biztonság	3.00	Szabadidős tevékenységi lehetőségek	3.25	A vendéglátó egységek sűrűsége, minősége	2.75
Az útjelző táblák gyakorisága	3.09	Biztonság	3.25	Az útjelző táblák gyakorisága	2.75
Kulturális programok	3.20	Az útjelző táblák gyakorisága	3.25	Infrastruktúra	3.00
Adminisztráció	3.20	Adminisztráció	3.25	Szálláslehetőségek minősége	3.00
A templomok nyitvatartási programja	3.30	Idegenvezetés	3.31	Biztonság	3.00
Idegenvezetés	**3.38**	Szálláslehetőségek minősége	3.37	A templomok nyitvatartási programja	3.00

31. ábra: A válaszadók elégedettsége a Hargita megyei szakasz kapcsán korosztály szerinti bontásban

Forrás: Saját kutatás és szerkesztés, 2023

Az idegenvezető rendszer Hargita megyében viszonylag jól működik, de nagyobb számú zarándokforgalomnál már nem lehetséges, ezért lényeges az útjelzések bővítése is. Viszont jelenleg a zarándokok sok esetben igénylik, van, aki azért, mert fél, hogy eltéved, van, aki azért, mert fél a medvéktől, kutyáktól. Gyakran a külföldi turisták veszik igénybe az idegenvezetők szolgáltatásait: „Én úgy kerültem kapcsolatba a Mária úttal, hogy Sándor mondta, hogy *azoknak a zarándokoknak, akik nem helyiek, kellene valami megoldást találjunk és ha jól emlékszem, az első közös alkalomkor osztrák zarándokok voltak, és innen, Szentegyházától, a Szépasszony panziótól kísértük őket a Tolvajos tetőig*" (M.E).

A zarándokok pénzügyi ráfordításai a zarándoklatokra

Az út fejlesztésének és fenntarthatóságának fontos szempontja, hogy a zarándokok mekkora pénzügyi ráfordítással járják végig az útszakaszokat, hiszen az útvonalakat az önkormányzatok is támogatják és amennyiben növekszenek a térségnek és a lakosságnak a zarándoklatból származó bevételei, akkor feltehetőleg nagyobb támogatásokat biztosítanak az útvonalak működtető egyesületek számára is.

Amint látható, a Mária utas zarándoklatok nem igazán megterhelőek anyagilag a zarándokok számára (lásd 31. ábra), ez ebben az esetben annak is betudható, hogy a válaszadók legnagyobb része a Mária úton csak rövidebb szakaszokat járt be egyszerre, az El Caminon pedig legtöbb esetben legalább két hetes zarándoklatokon voltak.

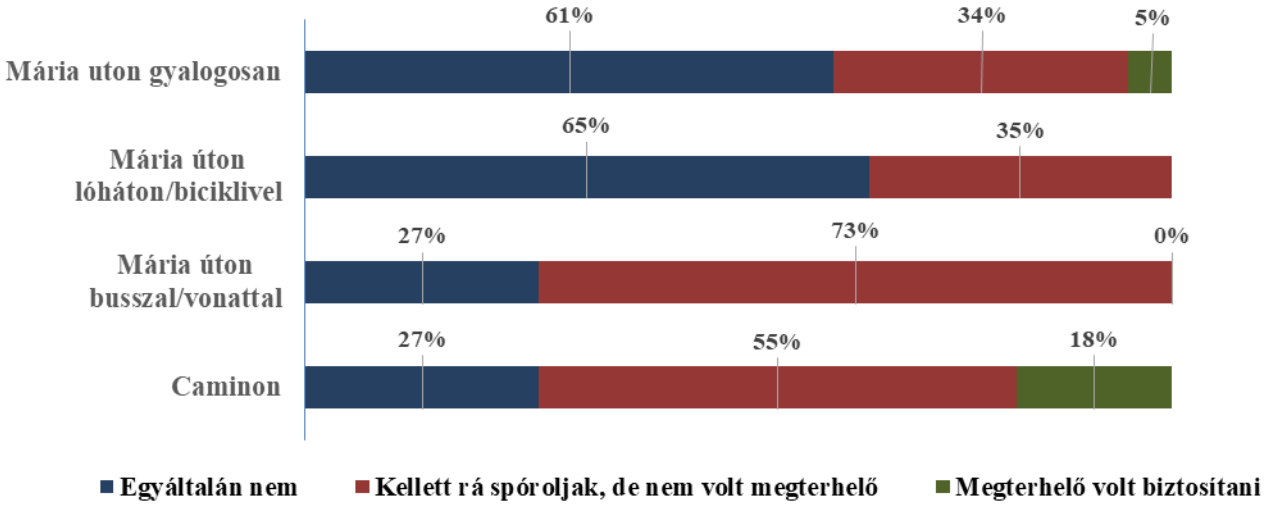

32. ábra: Mekkora pénzügyi megterhelést okozott a válaszadók számára a zarándoklat, (%)

Forrás: Saját kutatás és szerkesztés, 2023

Viszont az, hogy mennyire megterhelő valaki számára egy kiadás, azt nagymértékben befolyásolja a jövedelme és hogy mekkora pénzügyi keretet fordít az úttal kapcsolatos kiadásokra. Ezért a továbbiakban arra is rákérdeztem, hogy konkrétan mekkora kiadások merültek fel a zarándoklatokon. Amint az alábbi diagramon is látható, 1500 euró felett csak a gyalogos zarándoklatok esetében költöttek. Ez a Mária út esetében a válaszadó zarándokok 3%-a, míg az El Caminon a válaszadók 23%. A Mária úton a biciklis, lovas és gyalogos zarándokok fele 100 eurót vagy annál kevesebbet költ. A buszos és vonatos zarándokok fele 300 és 500 euró közötti pénzösszeget fordít a zarándoklatokra.

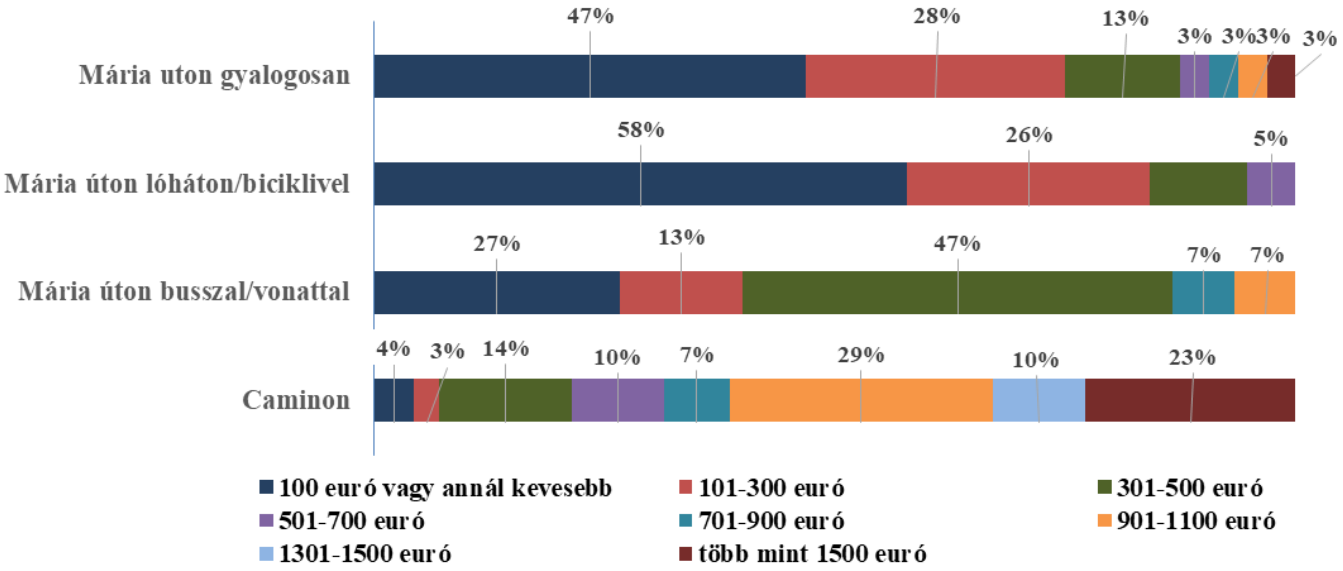

33. ábra: A válaszadók pénzügyi ráfordításainak értéke a zarándoklatok során, (%)
Forrás: Saját kutatás és szerkesztés, 2023

A zarándoklatokra ráfordított erőforrások értelemszerűen nagymértékben összhangban vannak azzal, hogy hány napos egy zarándoklat. A Mária utas kiadások azért alacsonyabbak, mert a zarándoklatok is sokkal rövidebbek, mint az El Caminon. Míg a gyalogos zarándoklatok 36% egy napos a Mária úton és 23% pedig 1-3 napos, addig az El Caminon a 3 napos vagy annál rövidebb zarándoklatok aránya a válaszadók körében csupán 2%.

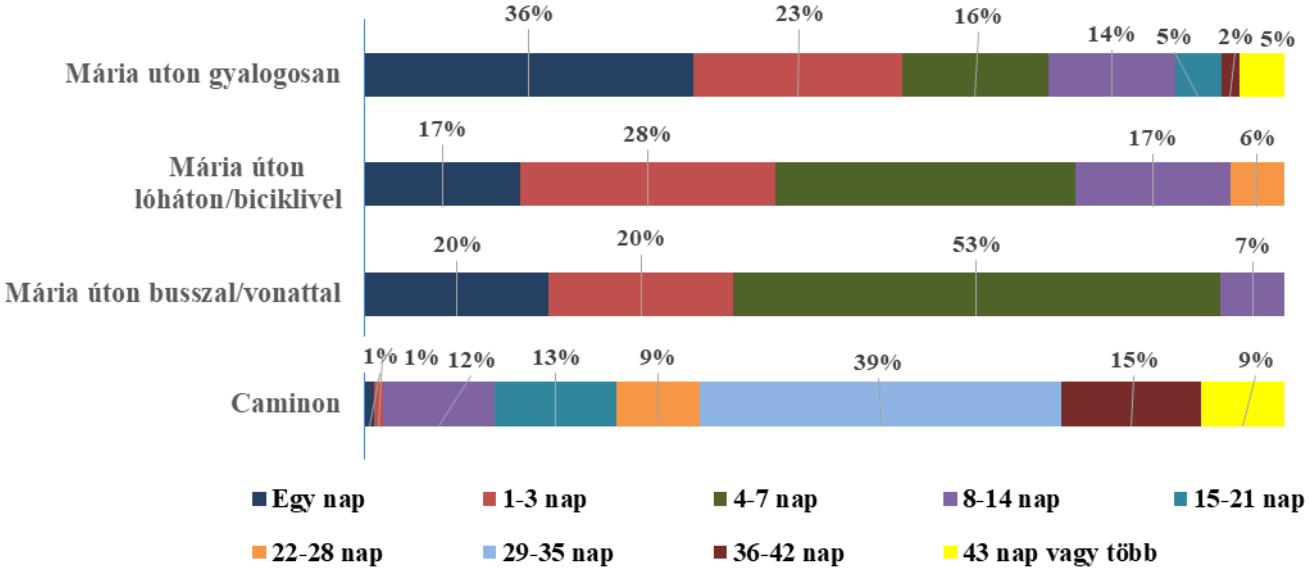

34. ábra: A zarándoklatok hosszának eloszlása, (%)
Forrás: Saját kutatás és szerkesztés, 2023

Ahhoz hogy összehasonlíthatóbb képet kapjunk a zarándoklatok pénzügyi ráfordításairól az alábbi diagramon csak a 42 napos vagy annál hosszabb zarándoklatokat hasonlítom össze. Látható, hogy a Mária úton mindenki, aki 42 napos zarándoklatba kezdett 500 és 1100 euró között költekezett. Míg az El Caminon 22% 500 euró alatt költött és 32% pedig 1100 euró felett. A személyes tapasztalatim alapján úgy gondolom, hogy annak az oka, hogy az El Caminon ekkora eltérés van két zarándok kiadásai között az, hogy az El Caminon gyakrabban fordulnak meg olyan zarándokok, akiknek a zarándoklatát a megvonás jellemzi, továbbá bátrabban nekivágnak a Caminonak a „hátizsákos" turisták is, akiknek korlátozott anyagi forrásaik vannak és a „felebaráti kedvesség"-re bízzák magukat. A magas kiadásokra pedig nem csak az árfolyam különbség magyarázat, hanem, hogy a Caminon nagyobb a szolgáltatás és termék skála, így aki jobb minőséget, nagyobb kényelmet szeretne, azt el is érheti magasabb áron.

Ezzel ellentétben a Mária út Hargita megyei szakaszán kisebb a választék úgy szállás, mint a vendéglők és az egyéb szolgáltatások terén is, így az zarándokok függetlenül az eltérő igényeiktől szűkebb kínálati listából kell, kiválasszák a számukra megfelelőt.

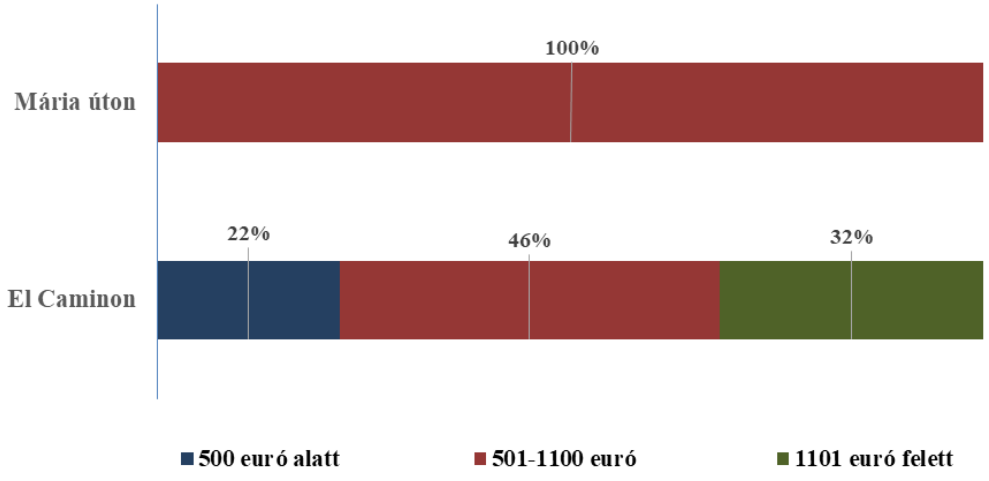

35. A 42 napos vagy annál hosszabb zarándoklatokkal kapcsolatos kiadások mértéke a Mária úton és az El Caminon, (%)
Forrás: Saját kutatás és szerkesztés, 2023

Összességében a Mária úton a zarándokok átlagosan egy nap 20 euró alatt költekeznek. Mivel legtöbb esetben csoportosan zarándokolnak és a szállásokon is több személy van egy

szobában és az étkezés is sokszor csoportosan történik, így ez az összeg a valóságnak is megfelel. Ha valaki egyedül indul neki az útnak és fizetős szálláshelyeket választ magának, akkor a költségei magasabbak lesznek.

Fejlesztési lehetőségek a Mária úton a mélyinterjúk tükrében

A kérdőívre beérkező válaszok és a mélyinterjúk alapján elmondható, hogy a Mária úton folyamatos fejlesztés zajlik, viszont nincs egy konkrét stratégia, célcsoport, amelyre fektetnék a hangsúlyt. A Hargita megyei Mária út esetében a jelenlegi infrastruktúra inkább a kalandvágyó, autentikusabb zarándokaltoknak megfelelő, amely inkább a humán erőforrásra fekteti a hangsúlyt, akik pótolják a beruházások hiányát „*Sokszor kalauzoltam, vagy mentem előre és mutattam az útvonalat merre kell haladni. Szervezésekben is segítettem, bicikliseknek, gyalogosoknak, szállással, mire szükség volt. Vagy egyszerűen csak felállítottam egy frissítő pontot egy kis vízzel, kaláccsal vagy gyümölccsel*”.(M.E.). Az utak karbantartását, az idegenvezetést is gyakran végzik önkéntesek, viszont az önkéntes rendszernek is megvan nehézsége. „ *(…) az önkéntesek, akik hirtelen vannak és hirtelen nincsenek. Az önkénteseknek nem is parancsolhatunk. Megkérem, de ha éppen van valami más dolga, akkor megint csak megoldatlan marad vagy megcsinálom én, de mindenhol nem tudok ott lenni*” (M.S).

A fentiek tükrében elmondható, hogy a Mária út Hargita megyei szakaszának a jelenlegi helyzetben a népszerűsítés és az önkéntes rendszer működésének a kidolgozása a legfontosabb lépés, viszont ebben is adódnak nehézségek „*Nekem az a gyengém, hogy nem foglalkozom marketinggel és sokkal többet kellene önkéntes toborzással is foglalkozni, ezt is kellene fejleszteni*” (M.S).

Összességében a Mária útnak van turisztikai potenciálja, de elkerülhetetlen nagyobb pénzügyi erőforrások bevonása „*Gazdasági elképzelés szempontjából természetesen a településen lehet zarándoktturizmusban fejleszteni, hiszen meg van minden adottság, amely szükséges lehet ehhez és az igényt is látom rá*” (K.Sz).

KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

A Mária út kialakítása, infrastruktúrájának a bővítése folyamatos és állandó munkát igényel, viszont az út népszerűsége és ismertsége alacsony és ez még inkább érzékelhető a Mária út romániai és Hargita megyei szakaszán. Gyakori eset, hogy még a helyiek sem ismerik. Ennek egyik magyarázata a minimális marketing, viszont elmondható, hogy az érdeklődés és az igény a zarándoklatokkal kapcsolatosan növekvő tendenciát mutat, tehát van turisztikai potenciál és lehetőség a Mária útban is. Egyaránt van érdeklődés a gyalogos, lovas, biciklis, buszos és vonatos zarándoklatok iránt is.

A lovas zarándoklatok jelenleg leginkább a környező települések lovasait vonzza, míg a buszos és vonatos zarándoklat a külföldi zarándokokat. Gyalogos turisták egyaránt vannak külföldiek és helyiek is. Értelemszerűen a helyiek leggyakrabban 1-3 napos zarándoklatokon vesznek részt, míg a külföldi turisták gyakrabban választják a 3-4 hetes zarándoklatokat, legnépszerűbb kiindulópontként Budapestet választva.

A több napos utak során két típusú zarándoklat a jellemző:

- a természet közeliséget átélni akaró turisták, akik bevállalják az ezzel járó nehézségeket, veszélyek is. Ez a csoport egy kisebb létszámú célcsoport, amelyhez az „extrémebb” személyek tartoznak.
- a csoportokban, idegenvezetővel zarándokló személyek, akiknek megfelel a szervezettség és kötöttség, amelyet a csoporthoz, idegenvezetőhöz való alkalmazkodás szükségessé tesz.

Viszont ez két „szélsőséges” kategória, ahol kisebb a célcsoport. Középen vannak a zarándokok, akik a zarándoklat során nem szeretnének másokhoz alkalmazkodni, de az egyedüllét veszélyeit sem vállalnák az erdei, hegyvidéki útszakaszokon. A hasonló típusú zarándokok csoportja a legnagyobb, viszont számukra még nincs megfelelő infrastruktúra a Mária úton néhány szakaszán, köztük a Hargita megyei részen sem. Így gyakrabban választják az El Caminot célpontnak. Az El Caminon is a francia út a legnépszerűbb, ahol a legjobban ki van alakítva az útvonal és bővelkedik vendéglátó egységekben. Ez is azt igazolja, hogy ha tovább terjesztenék a Mária út népszerűségét, akkor ahhoz szükséges az út fejlesztése a biztonság és kényelem tekintetében is.

Ehhez szükségesek az alábbi fejlesztések, bővítések:

- a jelzőtáblák és jelzések további kihelyezése,
- a pásztorkutyák problémájának megoldása,

- tájékoztatók a medvék fiziológiájára és tulajdonságaira vonatkozóan (minimális az esély, hogy találkoznak vele, ha betartják az előírásokat, de ha mégis megtörténik, abban az esetben mi a teendő),
- egy útikalauz kiadása, amely tartalmazza az út során elérhető összes szálláshelyet és vendéglátó egységet, valamint üzleteket és ivóvízforrásokat,
- digitális térkép kidolgozása kimondottan a hegyvidéken egyedül zarándokló, túrázó személyek számára,
- mindemellett szükséges egy jól irányzott marketing kidolgozása a helyi és a külföldi zarándokok/turisták számára is, ahol népszerűsítik a térséget úgyis, mint turisztikai és úgyis, mint zarándok desztináció
- a népszerűsítés során arra is hangsúlyt kell fektetni, hogy a helyi lakosság is megismerje, közelebb kerüljön a Mária úthoz, hiszen a Mária út egyik nagy eltérése az El Caminohoz képest a közösségi élmény. Fontos a helyiek vendégszeretete és az infrastruktúra karbantartásában is nagy segítség lehet a lakosság önkéntes hozzáállása.

Az út jellegéből adódóan az első időszakban az „extrém” és természetjárásban tapasztalt zarándokok megszólítása a cél. Számukra kell egy irányzott marketinget kidolgozni, amely felkelti a túrázni vágyó személyek figyelmét.

Az ő tapasztalataikat felhasználni az út fejlesztéséhez és az újabb zarándokok megszólításához.

Egy másik terület, ahol nagy a hiányosság a Mária út romániai szakaszát tekintve az az adminisztráció és regisztráció. Jelenleg senki nem rendelkezik megközelítőleges statisztikákkal sem a zarándokokkal kapcsolatosan. Nincs adat arra vonatkozóan, hogy évente hány zarándok van, mely útszakaszon járnak, milyen módon zarándokolnak. Pedig a további fejlesztéseket nagymértékben segítené a jelenlegi helyzet ismerete. Ehhez szükséges egy regisztrációs rendszer kidolgozása, amelyben mindenki regisztrálhat, amikor megérkezik Csíksomlyóra és olyan motivációs rendszer kidolgozása, amelynek köszönhetően a zarándokok túlnyomó többsége el is végezné a regisztrációt.

ÖSSZEFOGLALÓ

Dolgozatom témája a Mária út zarándokútvonal, ezen belül is a Hargita megyei szakasz gazdasági és fejlesztési lehetőségeit vizsgálom. Ehhez általánosan a zarándoklatokhoz és az El Caminohoz kapcsolatos attitűdök és véleményeket is vizsgálom összehasonlítás céljából.

A dolgozatom első részében a szakirodalmi hátteret kutatom a terület- és településfejlesztésből kiindulva a turizmus településfejlesztésre tett hatásain keresztül. Ezt követően kitérek a turizmus, a vallás és a zarándoklat szakirodalmi hátterének vizsgálatára és végül bemutatom Magyarország és Erdély népszerűbb zarándokhelyeit.

A dolgozatom második részében a saját kutatásomat mutatom be, amelyhez már meglévő statisztikákat vizsgálok és bemutatom az általam végzett két felmérés eredményeit.

Az első felmérésem egy on-line kérdőíves kutatás, amely során a zarándokok véleményét és tapasztalatait elemzem a zarándoklatokkal kapcsolatosan. Olyan zarándokokat céloztam meg, akik már vettek részt zarándoklatokon vagy a Mária úton vagy az El Caminon.

Azért vizsgálom az El Camino zarándoklatainak véleményét is, mert az eddigi tapasztalatom azt mutatja, hogy a zarándokok túlnyomó többsége nem csak egy utat választ magának, hanem lehetőségeihez mérten folyamatosan új célpontokat tűznek ki maguk elé és érdemes azt is vizsgálni, hogy aki csak az El Caminon jár, miért nem gondolkodik a Mária út teljesítésén is.

A kérdőíves felmérésem fő eredménye, hogy a zarándoklatok népszerűsége növekszik, legyen szó akár gyalogos, akár lovas, biciklis vagy autóbuszos, vonatos zarándoklatról.

Viszont a Mária út irányába jóval kisebb az érdeklődés, ennek fő oka az infrastruktúra hiánya, a kutyák és medvék jelenléte az úton. A szabadidős és kulturális programokkal kapcsolatosan jóval nagyobb az elégedettség.

Érdemes az infrastruktúra bővítésénél a 3-4 hetes zarándokok igényeit is szem előtt tartani és két típusú zarándoklatra kell tenni a hangsúlyt: a csoportos és/vagy idegenvezetővel végig járt zarándoklatokra, valamint az „extrém”, természet közeli zarándoklatokra, akik önállóan járják végig az utat. Továbbá szükséges a Mária út helyi és nemzetközi népszerűsítése, mert a válaszokból az is kiderült, hogy a környező településeken sem hallottak róla.

A minőségi kutatásom során készítettem négy interjút, három ebből a Mária úttal kapcsolatban álló szakemberekkel és egyet pedig egy Hargita megyei önkormányzat vezetőjével.

Az interjúkból kiderül, hogy a szervezők egyik legnagyobb nehézsége a romániai jogi rendszer bürokráciája és a pénzügyi források hiánya, viszont lehetőséget látnak a Mária útban. Ők is úgy gondolják, hogy a zarándokutak iránti népszerűség növekszik, csak a megfelelő infrastruktúrát kell hozza biztosítani, hogy a Mária úton is bátran el merjenek indulni a zarándokok. Viszont a Mária út egyik nagy eltérése az El Caminohoz képest a közösségi élmény. Fontos a helyiek vendégszeretete és az infrastruktúra karbantartásában is nagy segítség lehet a lakosság önkéntes hozzáállása. Tehát a közösségi összefogás, a közösségi programok erősítése sok esetben lényegesebb, mint az infrastruktúra.

A kutatásom elején négy hipotézist állítottam fel:

1. Bár növekszik a települések zarándoklatból származó bevétele, a jelenlegi helyzet tükrében nem lehet arra számítani, hogy egy település vagy háztartás fő megélhetési forrása lesz.

A zarándokok száma évről-évre növekszik, viszont az interjúk során kiderült, hogy általuk biztosított bevétel a közeljövőben sem lesz elegendő sem a Mária út fenntartására, sem egy vendéglátó egység működtetésére, viszont számos pozitív hozadéka lehet a települések fejlesztése és a lakosság életszínvonala tekintetében.

2. A zarándokok, zarándokturisták igényei és elvárásai növekvő tendenciát mutatnak és kiszélesednek, ami turisztikai és gazdasági lehetőséget jelent a helyi lakosság számára. Új ágazatok és szolgáltatások megjelenését eredményezhetik a piacon.

3. A zarándoklatok a kulturális és szabadidős tevékenységek szolgáltatás palettájára is kedvező hatással vannak.

A zarándokok nagytöbbsége, főleg a buszos, vonatos zarándokok esetében szabadidejükben a helyi programokon vettek részt és amennyiben növekszik a buszos, vonatos vagy akár a gyalogos/lovas szervezett zarándoklatok száma, akkor ez növekvő igény lenne a helyi szolgáltatások iránt, legyen szó akár idegenforgalmi szolgáltatásról, akár kulturális, szabadidős tevékenységről.

4. A zarándoklat erősíti a települések és országok határait átívelő, összefogás révén megszervezett rendezvényeket.

A pünkösdi zarándoklat egy kiemelt jópéldája ezeknek a rendezvényeknek, amelyek hosszú távú kapcsolatokat alakítanak ki az országok között.

Tehát a kutatás elején felállított hipotéziseim a felmérések során megerősítésre kerültek.

IRODALOMJEGYZÉK

Andorka R. (1997): *Bevezetés a szociológiába.* Budapest: Osiris Kiadó.

Babbie, E. (1995): *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata.* Budapest: Balassi Kiadó.

Barna G. (2001): *Búcsújárók.* Budapest.Lucidus Kiadó.

Bartis B. (2014): *A gyergyószárhegyi keresztalja zarándokútja a Csíksomlyói búcsúra*. Szakgadolgozat. Sapientia EMTE.

Bálint S. –Barna G. (1994): *Búcsújáró magyarok. A magyarországi búcsújárás története és néprajza.* Budapest: Szent István Társulat az Apostoli Szentszék Könyvkiadó.

Buday-Sánta A. (2001): *Agrárpolitika – vidékpolitika. A magyar agrárgazdaság és az Európai Unió*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs.

Bodó J. (2007): *A terep, ahol élünk. Antropológiai elemzések.* Csíkszereda: Státus Kiadó.

Boros F. dr. (1926) – *A csíksomlyói kegyszobor története*. Kolozsvár, Szent Bonaventura Könyvnyomda.

Coman, M. (2008): *Introducere în antropologia culturală. Mitul și ritul.* Polirom.

Eliade, M. (2000): *Sacrul și profanul*. Trad.: Brîndușa Prelipceanu Ed. a II-a. București: Humanitas.

Fábián E. (2013): *A kézdiszentléleki Szent István-napi búcsú antropológiai elemzése*. Vizsgadolgozat. Sapientia EMTE.

Farkas T. (2002a): *Vidékfejlesztés a fejlődéselméletek és a fejlesztési koncepciók tükrében*. In Tér és Társadalom, 2002,(1), pp. 41–57.

Farkas T. (2002b): *Kistérségek a vidékfejlesztésben*. Doktori értekezés. Pécs.

Fehér A. (2005): *A vidékgazdaság és a mezőgazdaság*. Agroinform Kiadó, Budapest.

Fejes I. (2014): *A vallásosság történelmi és szociológiai dimenziói Csíkban.* Doktori (PhD) értekezés. Csíkszereda-Piliscsaba.

G. Fekete É. (2013): *Integrált vidékfejlesztés*. Miskolc.

Giddens, A. (2008): *Szociológia.* Budapest: Osiris Kiadó.

Grigore, M. (2015): "Tamara's Illness: Pilgrims, Fate, and Lived Religion in Post-Communist Romania". Religion and Society. *Central and Eastern Europe* 7 (1): 39-51.

Halmai P. (2002): *Az Európai Unió agrárrendszere*. Budapesti Agrárkamara és Mezőgazda Kiadó.

Horváth A. (2010): *A területi turizmusfejlesztés lehetőségei a Székelyföldön, doktori értekezés*. Pécs.

Korpics M. (2014): *A zarándoklat mint a szakrális kommunikáció egy színtere.* Typotex.

Korpics M. (2007): *A zarándoklat mint a szakrális kommunikáció egy színtere.* Doktori tézisfüzet. Pécs.

Korpics M. (2002): Zarándoklat: Turizmus vagy vallási gyakorlat. In Szerk. Ádám A., S. Szabó P. *Zarándokutak. Vallástudományi töprengések a harmadik évezred küszöbén.* Pécs

Kovács B. (2010): *A vallásosság/spiritualitás protektív szerepének a vizsgálata a kiégéssel kapcsolatban.* Doktori (PhD) értekezés. Debrecen.

Lengyel M. (2004): *A turizmus általános elmélete.* Budapest.

Madari Gy. (2012): *A vallási turizmus. Szervezésének módszertana I*. Egyetemi jegyzet. NYME, Győr.

Magyar Z. (2016): *A csíksomlyói kegyhely legendaköre* In *Ethnigraphia*, 2. pp. 212-225

Mohay T. (2009): *A csíksomlyói pünkösdi búcsújárás.* Történet, eredet, hagyomány. Budapest, L'Harmattan Kiadó.

Moore, Sally F.; Myerhoff, Barbara G. (1977): *Secular ritual, van Gorcum.* Assen/Amsterdam, the Netherlands.

Puczkó L., Rátz T. (1998): *A turizmus hatásai*. Aula Kodolányi János Főiskola.

Pusztai B. (1998): Vallás és turizmus In Szerk. Fejős Z. *A turizmus mint kulturális rendszer*. Budapest: Néprajzi Múzeum.

Rátz T: (1999): *A turizmus társadalmi-kulturális hatásai*. Ph.D. disszertáció. Budapest.

Ritter, K. (2019): *A vidékbiztonság vidékgazdasági alapjai*. Nemzeti Közszolgálati Egyetem.

Strategia de Dezvoltare Rurală a Județului Harghita pe perioada 2021-2030 (Hargita Megye Vidékfejlesztési Stratégiája 2021-2030).

Sághy M. (2009): HIC EST LOCUS: A Római zarándokhelyek kialakulása a késő antikvitásban. *Vallástudományi Szemle* 2009 (5,1)

Sándor I. (1998): Új zarándoklatok – Adatok a búcsújárás turizmus-jellegű vonatkozásaihoz In Szerk. Fejős Z.. *A turizmus mint kulturális rendszer.* Budapest: Néprajzi Múzeum.

Strack F. (2022): A Szigetköz turizmusának helyzete és lehetséges fejlesztési irányai. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok* 7(4) pp. 46:63.

Szent Biblia. János Jelenések könyve. Ford. Károli Gáspár. Budapest, 1991.

Szabó, CS. (2021): *Spatial Distribution of the Rural Development Programme in Relation to Population Retention between 2015 and 2019* In Bakk M. (szerk.) *European and Regional Studies* 2021 (20) pp: 32-48,

Szijártó Zs. (2000): A turizmus mint mededék. Képek és elképzelések a Káli-medencében In Szerk. Fejős Z. és Szijártó Zs.: *Turizmus és kommunikáció.* Budapest, Pécs: Néprajzi Múzeum.

Tomka M. (2001): *Hagyományos (vallási) értékek* In szerk. Kozma T. *Educatio.* 2001 (3) pp. 419:433.

Turner, V. (1997): Liminalitás és communitas In szerk. Zentai V. *Politikai Antropológia*. Ford. Farkas K., Nagy L., Osiris Kiadó.

Turner, V. and Turner, E. (1978): *Image and pilgrimage in Christian culture.* Columbia University Press.

Varga Mária (2011): *A vallási turizmus jelenléte ma Magyarországon*. In: *Keresztény szó*, keresztény kulturális havilap, 2011 (22,12).

Vargáné Csobán K. – Molnár Cs. – Varga I. – Szűcs Cs. – Dávid Lóránt D. (2022): A desztinációfejlesztés lehetőségei Hajdúszoboszlón a vednégek és a vendéglátók véleményének tükrében. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok* 7(4) pp. 4:20.

Veiga Pimenta V., Marta A. da (2014): *Walking towards a Sacred Site: Motivations, Expectations and Satisfaction*. The case study of the Portugese Way of St. James. Universidade do Porto

Internetes források:

Dukát Csilla (2013): *A magyar Szent Jakab zarándokút története.* http://www.szentjakabut.hu/hu/szent-jakab-ut/magyar-szent-jakab-zarandokut-tortenete

http://terebess.hu/keletkultinfo/nemeshegyi.html

http://www.europeanvaluesstudy.eu/

https://oficinadelperegrino.com/en/statistics/
https://www.oecd-ilibrary.org/sites/9789264260245-6-en/index.html?itemId=/content/component/9789264260245-6-en
https://www.ekemvh.ro/images/mariaut

Melléklet 1. Képek

3. kép: Széphavas, Mária út – zarándoklat 2023

Forrás: Saját fotó

4. kép: Pogányhavas, Mária út – húsvéti zarándoklat, 2023

Forrás: Saját fotó

5. kép: Szűz Mária szobor, Csíksomlyó

Forrás: Saját fotó

6. kép: Régi esztenaházból kialakított zarándokpihenő Szentegyháza közelében

Forrás: Saját fotó

7. kép: El Camino -

Forrás: Saját fotó

8 kép: A zarándok

Forrás: Saját fotó

Melléklet 2. Az interjúvezető érintetteknek

I. Bevezető beszélgetés

Általános bemutatkozás, mi a végzettsége, foglalkozása.

Hogyan került kapcsolatba a Mária úttal, mióta érintett a témában?

II.A zarándoklat

Mi a véleménye arról, hogy hogyan alakultak a zarándoklatok az elmúlt időszakban?

Hogyan változtak a zarándokok igényei?

Növekszik vagy csökken a zarándoklatok népszerűsége?

Milyen nehézségeket lát a zarándokútvonalak kialakításában? Fenntartásában?

Milyen lehetőségeket lát a zarándokturizmusban?

Milyen jellegű együttműködések azonosíthatók be a zarándoklat kapcsán, kikkel, és mi a tapasztalat (pl. önkormányzatok, turisztikai szervezetek, vállalkozások, civil szervezetek, lakosok…).

Hogyan látja a zarándoklat terület/vidék/településfejlesztési hatásait?

III. Mária-Út Egyesület

A Mária-Út Egyesületnek földrajzi szempontból mekkora területen van hatásköre?

Hogyan oszlik meg, hány tagja van az egyesületnek?

Az egyesület honnan szerzi a bevételeit?

Hogyan valósulnak meg a beruházások (pl. útjelzések, útfestések stb.)

A zarándokszállások rendszere hogyan működik? Vannak kimondottan zarándokszállások?

Minden szakasznak vannak „idegenvezetői”, mennyire lehet nélkülük végigjárni az utat, ha valaki idegen a térségben?

III. A zarándoklat jövője

Az infrastruktúrát tekintve mi lenne létfontosságú, ami hiányzik ahhoz, hogy növekedjen a zarándokok száma?

Van rá esély, hogy a zarándoklat, mint ágazat, önfenntartó legyen, adományoktól és támogatásoktól függetlenül? Ehhez mire lenne szükség?

Ön lát rá esélyt, hogy a Mária út legyen Kelet-Európa El Caminoja?

IV. Befejezés – záró gondolatok

Bármilyen más megjegyzés

Összefoglalás

Melléklet 3. Az interjúvezető településvezetőknek

I. Bevezető beszélgetés

Általános bemutatkozás, mi a végzettsége, foglalkozása, mióta él a településen, mennyi ideje vesz részt a település életében?

A település rövid bemutatása, kulturális,természeti értékei, gazdasága stb.

II.A turizmus

Ön szerint milyen a település turizmusa? Melyek a húzóágazatok?

Melyek a település erősségei a turizmus tekintetében?

Melyek a település negatívumai a turizmus tekintetében?

III. A zarándoklat

Ön szerint hogyan alakult az elmúlt időszakban a zarándoklat megítéltsége, népszerűsége?

És hogyan fog alakulni az elkövetkező időkben?

A településen szoktak áthaladni zarándokok, zarándokturisták?

Van valami statisztika a számukat illetően?

Vannak olyan szolgáltatások, amik akár részben vagy teljes mértékben a zarándokok számára vannak kialakítva (pl. zarándokszállás, rendezvények stb.)

A település gazdaságát tekintve mekkora szerep van a zarándoklatoknak, zarándokturizmusnak?

Tapasztalatok, észrevételek a lakosok/vállalkozások/szolgáltatók részéről?

IV. A zarándokturizmus jövője

Lehet a település gazdasági elképzeléseit részben a zarándokturizmusra alapozni?

Érdemes a településen a zarándokturizmusba befektetni?

Ha nem, miért nem?

Ha igen, akkor konkrétan mibe érdemes befektetni?

Megvalósult vagy tervezett együttműködések (konkrétan rákérdezni az egyesületre is!)? Kikkel, hogyan? Tapasztalatok?

V. Befejezés – záró gondolatok

Bármilyen más megjegyzés

Összefoglalás

Melléklet 4. Témavezetői nyilatkozat

Témavezetői nyilatkozat

Alulírott Dr. Ritter Krisztián nyilatkozatommal hozzájárulok, hogy az alábbi című tudományos diákköri pályamunka a 2022/23. tanév tavaszi félévében megrendezésre kerülő MATE Intézeti Tudományos Diákköri Konferenciára nevezésre kerüljön.

Az Adatkezelési Tájékoztatóban foglaltakat elolvastam, megértettem és elfogadom.

Pályamunka címe: Mária Út – A zarándokturizmus település- és térségfejlesztési aspektusai

Pályamunkát készítő(k) neve*: Hosszú Emese

Témavezető neve: Dr. habil Ritter Krisztián

Témavezető beosztása: egyetemi docens

Témavezető munkahelye**: MATE VFGI VTT

Kelt: Gödöllő, 2023. március 24.

Témavezető aláírása

Adatkezelési tájékoztató

*Több hallgató által team-ben készített TDK pályamunka esetén 1 témavezetői nyilatkozat kitöltése szükséges, melyet minden hallgató feltölt a saját jelentkezési felületére! Ebben az esetben a Jelentkező hallgató(k) neve helyre valamennyi hallgató nevét kérjük beírni!

**Témavezető munkahelye esetén:
MATE dolgozó esetén: MATE, Campus, Intézet, Tanszék
Nem MATE dolgozó esetén: Intézmény/cég név, esetleg osztály/csoport/stb.

Több témavezető esetén minden témavezetőnek ki kell töltenie a nyilatkozatot!